

॥ वरद उस्त प्रभु तमारो, सदाय रडेजो जवनसहारो ॥

॥ अध्यात्म ॥

(आध्यात्मिक विकासनी नवी ज क्षितिज भोलतुं मासिक)

संस्थापक : परम पूज्य योगेश्वरज

प्रकाशक : सर्वमंगल येरिटेभल ट्रस्ट

आद्य तंत्री : श्री नारायण ज्ञानी

संपादक : श्री तरला देसाई-डॉ. अरुणा ठाकर

व्यवस्थापक : श्री आशिष वी. गोखिल P.9428222357

मुद्रण : राधेश्याम प्रिन्टींग प्रेस, LIG 167, आनंदनगर, भावनगर-५

लेभो मोकलवानुं स्थान : ३०१/मूर्तिधाम ग्रीम्स, भगवती नर्सरीनी बाजुमां,
डी.के.पटेल डोल सामे, नारणपुरा, अमदावाढ-१३

अध्यात्म' ईमेल अड्रेस : avgohil1@gmail.com

वेब साईट 'SWARGAROHAN.ORG'

ग्राहकोने 'ग्राहक नंबर' सरनामा साथे लभवामां आवे छे ते नोंधी लेवो.

'अध्यात्म' दर मासनी १७ तारीजे प्रसिद्ध थशे.

आ अंकना टाईटल पेईज साथे कुल पानां ६८.

छूटक नकल ८-००। आजवन २५१/-

विदेशमां वार्षिक ३. १६५०/-। आजवन १६,५००/-

'अध्यात्म'मां अध्यात्मविषयक लेभो, लज्जो, गीतो आवकार्य छे.

'अध्यात्म'नुं वार्षिक लवाजम अंध करेल छे. तेने बढले नवा बननार ग्राहके

ओछामां ओछा बे वर्षनुं लवाजम ३. ५०/- लरवानुं रडेशे.

आ लवाजम ड्राफ्ट अथवा मनीऑर्डरथी नीयेना सरनामे मोकलवानुं रडेशे :

सर्वमंगल येरिटेभल ट्रस्ट

'स्वर्गरोहण', दांता रोड, अंबाज्ज. ता. दांता, ज् : बनसकांठा

पिन कोड : ३८५११० फोन नं. ०२७४८-२६२२६८

॥ आपणो अधिकार-प्रतीक्षानो ! ॥

कायाने कुंभ साथे सरभाववानी परंपरा आपणे त्यां पडेलेथी ज छे. आ कुंभमां जण लरवुं के अमृत लरवुं के कशुं न लरवुं अने तरी जवुं के कृष्णना कांकरीयाणे धन्य थवुं; अे दरेकनो पोतपोतानो वैयक्तिक के विशिष्ट दृष्टिकोण छे. घडो तो निमित्त छे पण आपणी हंमेशनी तलाश आ घडाना घडनार माटेनी छे. मूण तो घडानुं डोवापणुं ज मडत्वनुं छे. अही आपणुं डोवुं घट समान छे. आ घट कृष्ण मणे तो घटना कडेवाय. कृष्ण अेमनेम न मणे. अेनी रटणा डोवी जेईअे. जेवी रटणा मीरांने डती. जे तलसाट डतो, जे बेयेनी डती. अन्न न भावे, नींद न आवे अेवी परिस्थिति डती. आवी मीरांनी लक्ति डोय तो कृष्ण मणे. कृष्ण आवे के न आवे अेनी मरज्ज ! पण 'कृष्णनी प्रतीक्षानो आपणो अधिकार' तो पुढ कृष्ण पण जूटवी लई शके तेम नथी.

—श्री सुरेश दलाल

॥ ॐ योगेश्वराय नमः ॥
॥ ॐ मा सर्वेश्वर्यै नमः ॥

તા. ૧૩ ડિસેમ્બર ૨૦૧૯

॥ પરમ પ્રેમમયી 'મા'નું શુભાગમન ॥

‘સંતોને-આત્માનુભવીઓને મળવાની ઘડી, સ્થાન નિશ્ચિત જ હોય છે. આપણો પુણ્યોદય આપણને સંત પાસે પહોંચાડી દે છે. એમની પાસે પહોંચતાં જ એ પૂરો ! પછી આગળ વધવા પુરુષાર્થ કરવો પડે. પુરુષાર્થની પરાકાષ્ટાએ પરમની કૃપાવર્ષા થાય.’

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૩

અનુક્રમ

નિવેદન	૫
૧. 'મા' દર્શનમ્ પરમ હિતકારી	સંકલન ૬
૨. શ્રી શ્રી 'મા'નું શુભાગમન	શ્રી જ્યોત્સ્ના ત્રિવેદી ૧૩
૩. શ્રી લક્ષ્મીને વધાવતી 'મા'ની શબ્દશ્રી	'સત્સંગ પ્રસાદી' ૧૫
૪. શ્રી યોગેશ્વરકથામૃત	'મા' સર્વેશ્વરી ૨૦
૫. વિચારોની શક્તિ	શ્રી યોગેશ્વરજી ૨૨
૬. 'ઓમકાર'નો અર્થ	" ૨૪
૭. નિર્વેરભાવ	" ૨૯
૮. અભય	" ૩૮
૯. ગુરુ સાક્ષાત્ મહેશ્વર	ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ ૪૭
૧૦. મા આનંદમયી પ્રસંગપરાગ	ડૉ. પ્રસાદ બ્રહ્મભટ્ટ ૫૩
૧૧. 'ગંગા'માહાત્મ્ય	શ્રી રંજનભેન ઠાકર ૫૮
૧૨. શ્રી મહાપ્રભુ ચૈતન્ય	'શિક્ષાષ્ટક' ૬૧
૧૩. 'હું મટું કે તમે મટો'	સંપાદન ૬૩
૧૨. ઝેનકથા	શ્રી નીલરત્ન દેસાઈ ૬૪

૪

અધ્યાત્મ

નિવેદન : હર ક્ષણ, હર સ્થળ હાજરાહજૂર 'મા' !

પૂજ્યશ્રી 'મા'નું શુભ નામ 'સર્વેશ્વરી' જ સૂચવે છે તેમ, તેઓશ્રી કોઈ સીમિત વ્યક્તિ નથી, સર્વત્ર વિરાજમાન તત્ત્વ છે; કેમકે 'સર્વત્ર રાજતે-ઈશતે ઈતિ ઈશ્વર.' એટલે એમનું અનુસંધાન સાચા ભક્ત માટે નિરંતર, ભીતર, બહાર, હરહંમેશ હોય છે.

'મા' જેવા સાચા સંત સાથેના અધ્યાત્મસંબંધમાં દેશકાળ અંતરાય ઊભો કરી શકતાં નથી. તેઓશ્રીનું સાન્નિધ્ય નિત્ય રહે છે. પણ એ સૂક્ષ્મ સંનિધિનું ભાન આપણને હંમેશ રહેતું નથી. તેથી ભારતમાં હોય તો નિકટ અને ભારતની બહાર હોય તો દૂર એવી બ્રાન્તિ સેવી; આપણે આપણા વાડામાં પાછા ફરીએ છીએ ને 'હું, મારું, મારા વિચાર, મારી લાગણી, મારા સંબંધો, મારી શ્રદ્ધા'ના એક જબરદસ્ત માળખાના માળામાં આપણે બંધ થઈ જઈએ છીએ અને 'સૂક્ષ્મ સંભવિતતાનું એક આકાશ' બહાર રહી જાય છે !

પરિણામે, પૂજ્યશ્રી 'મા' સ્વદેશ પાછા ફરે છે ત્યારે આપણો હરખ માતો નથી. અલબત્ત, તેઓશ્રીનાં ચરણ જ્યાં પડે ત્યાં એક તીર્થ સર્જાય છે. એમના શુભાગમનના સમાચારથી સમગ્ર વાયુમંડળમાં એક પ્રકારની સહજ અનુકંપા અનુભવાય છે. ને એમના રૂબરૂ, પ્રગટ દર્શનની કલ્પનાથી મન-અંતર આનંદિત થઈ જાય છે. પણ આ બધા ભાવ-વિભાવની સૃષ્ટિમાં અજાણતાં એક લૌકિક પરિમાણ પ્રવેશી જાય છે.

હકીકતમાં, પૂજ્યશ્રી 'મા' સાથેનો આપણો નાતો એવો સ્થૂળ નથી કે તેઓશ્રી વિદેશમાં જાય એટલે આપણે ગુમાવીએ ને સ્વદેશ પરત ફરતાં પુનઃ પામીએ. એ તો સિદ્ધ છે, સ્વયંભૂ છે, નિત્ય છે સકલ છે. આપણા વિચારોની સકીર્ણતા એમને અપ્રગટ રાખે છે. બાકી, આપણા 'મા' હર ક્ષણ હાજરાહજૂર પ્રગટ છે.

॥ 'મા' દર્શનમ્ પરમ હિતકારી ॥

કોઈ અકિંચનને અણધારી કરોડોની લોટરી લાગી જાય અને એ સ્તબ્ધ બની જાય એમ છ-છ મહિનાથી વિદેશ ગયેલાં પરમ પ્રેમમયી 'મા'નાં આકસ્મિક દર્શનનો અવસર પ્રાપ્ત થતાં શ્રી બિપીનભાઈ-આરતીબહેનના નિવાસસ્થાન 'પ્રયાગ' પર ભક્તજનો ખેંચાઈ આવ્યા. પૂજ્યશ્રી 'મા'નાં પુનિત પગલાંથી 'પ્રયાગ' નામ સાર્થક બન્યું, 'તીર્થમ્ કુર્વન્તિ સાધવાઃ' એ ન્યાયે 'તીર્થ' બની ગયું.

એકત્રિત પ્રેમવશ ભક્તો ભાન ભૂલી ગયા હોય એમ કેવળ મંત્રમુગ્ધ બનીને આસનસ્થ-આત્મસ્થ, નેત્રનિમિલિતા પૂજ્યશ્રી 'મા'ને નિહારી રહ્યા. પૂ.શ્રી 'મા'ના સ્વાગત માટે ન ધૂપ, ન દીપ, ન અગરબત્તી, ન આરતી, ન ફૂલહાર, ન પુષ્પ કશું ધરવાનું કોઈને સૂઝ્યું સુદ્ધાં નહીં, અરે આવકારના ઔપચારિક બે શબ્દસુમન પણ કોઈએ ન ધર્યા. બધાં જ અવાકૂ બની, અતિ આનંદનો કેફ અનુભવતા ચૂપચાપ "મા'નું મંગળ દર્શન' માણી રહ્યા. અને 'મા' તો 'મા' છે ને ? એટલે ઉપસ્થિત 'દરેકનો અવ્યક્ત ભાવસ્પંદ' અનુભવતાં હળવેથી સ્લેટ હાથમાં લઈ, એમાં શબ્દો આલેખવા માંડ્યાં, ને તેઓશ્રીની સંનિધિમાં ઊભેલી બહેન દિશા એ વાંચવા માંડી; એ 'શ્રીશબ્દો' હતા :

★ તમે બધા દૂર દૂરથી દર્શન આપવા આવશો એવી પ્રભુને ખાતરી હતી એટલે આજે ભારતની ધરતી પર 'મા' આવતાં જ તમે બધા દોડી આવ્યાં. આભાર ! અભિનંદન !

★ વિદેશયાત્રામાં અમેરિકા-કેનેડા બંને દેશના ઘણા ભક્તો મળ્યા.

★ ઘણાં ઘણાં પદો લખાયાં, કોઈ કોઈ દિવસ તો ત્રણ-ચાર પદો સામટાં લખાઈ જાય. લગભગ ૨૦૦ પદ લખાયાં દિશા-સુકૃતિ ‘હરિરસની હેલી’ કરી શકે તેટલાં !

પછી તો મૌનમયી ‘મા’નો પ્રેમ મુખરિત બની એકત્રિત દર્શનાર્થીઓ પર સીધો-સહજ-એકધારો વરસવા માંડ્યો. તેઓશ્રીએ પોતાની હંમેશની લાક્ષણિક સરળ, સુબોધ શૈલીમાં ‘દર્શન’નો મહિમા વર્ણવ્યો :

★ અમે વર્ષો પહેલાં એક મહાત્મા શ્રી કૃપાલ્વાનંદજી સ્વામીનાં દર્શન માટે ‘કાયાવરણ’ ગયાં હતાં. એમના ભજનની એક પંક્તિ અમને ખેંચી ગઈ હતી. ત્યાં પંદરેક મિનિટ પ્રશ્નોત્તરી ચાલી. (કેટલાકે પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર તેઓશ્રી આપતા હતા.) અમે તો એમનાં ‘દર્શન’ કરીને પાછાં આવી ગયાં ! માત્ર ‘દર્શન’ની સ્પૃહાથી ગયાં, દર્શન કરી પાછાં ફર્યા !

★ પછી પૂજ્યશ્રી ‘મા’એ શ્રી રંગઅવધૂતજીના જીવનનો એક પ્રસંગ ટાંક્યો. શ્રી અવધૂતજી એકવાર નદીમાં નાહવા ગયા, ત્યારે નદીમાં સામે મગર આવી ઊભો ! શ્રી અવધૂતજીએ મગરને કહ્યું : ‘તમે દર્શન આપવા આવ્યા હો તો તમારાં દર્શન અમે કરી લીધાં. ને તમે દર્શન કરવા આવ્યા હો તો તમને અમારાં દર્શન થઈ ગયાં ! (તો હવે પોતપોતાને માર્ગ પ્રસ્થાન થઈ શકે.)’

★ લોસ એન્જલસમાં એક ૮૫ વર્ષનાં સીતાબા એમની દીકરીને કહે : ‘બહેન, મને ‘મા’નાં દર્શન કરવા લઈ જાને.

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૭

પછીના જન્મોમાં કઈ યોનિઓમાં જન્મો થાય કોને ખબર ?’

દીકરી માતાને ‘મા’ પાસે લઈ આવી. માતાએ સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યા, ‘મા’ની આંખમાં આંખ પરોવીને કહ્યું : ‘હવે સંતોષ થઈ ગયો.’ જગદંબાનાં દર્શન કરી કૃતાર્થ થઈ.

★ એકવાર ‘મા’ સત્સંગીઓ સાથે અમેરિકામાં હતાં. સત્સંગ ચાલતો હતો, પાછળ એક અમેરિકન બહેન કેલિ ઊભી હતી. તે આગળ આવીને ‘મા’ને દર્શાવીને કહે; ‘મારે આમને આલિંગન આપવું છે.’ કોઈ ‘હા’ ‘ના’ કહે એ પહેલાં તો તેણે આવીને ‘મા’ને આલિંગન આપી દીધું !

★ એરપોર્ટ પર દિલ્હી યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત વિષયના વાઈસ ચાન્સલર શ્રી વાયસ્પતિ ઉપાધ્યાય મળ્યા. પ્લેનમાં પાછલી સીટ પર હતા. તે ‘મા’ને જોઈને કહે; ‘આ તો જગદંબા છે.’ને પછી ‘મા’ને દિલ્હી પધારવા કહ્યું.

★ એક ભાઈ ‘મા’માં જગદંબાસ્વરૂપ જોઈ, ચરણસ્પર્શ કરવા જતા હતા. શ્રી રાજીવભાઈએ તેમને રોક્યા.

પછી પૂ.શ્રી ‘મા’એ લખ્યું : ‘હવે આયુષ્યનાં જેટલાં ‘વર્ષ’ થયાં એટલા ‘દિવસ’ એકાંત મૌનમાં રહેવાનો નિયમ છે. ૭૧ દિવસ થઈ ગયા છે હવે પાંચ જ દિવસ બાકી છે. રોજની ૫૦૦ માળા ને બે કલાક પ્રાર્થના કરવાનો નિયમ છે. એટલે આજ આટલું પૂરતું છે.’

હવે ‘સ્વર્ગારોહણ’ પધારજો. વ્યક્તિગત મળવાનું પહેલી જાન્યુઆરીથી શક્ય બનશે.

હવે પ્રસાદ તો હોય જ. અહીંથી મીઠું મોં કરી, સીધા દ્વારની

૮

અધ્યાત્મ

બહાર જતાં જ બીજો પ્રસાદ મળશે. આરતીબહેન તો કહે, 'જરાક વહેલી જાણ હોત તો આજે બધાંને જમાડીને મોકલત પણ આજનું આટલું 'માનસિક જમણ' પૂરતું છે.'

'હવે રાજુભાઈ જાની, જે અમારી યાત્રામાં સાથે હતા એમને પાંચ મિનિટ સાંભળીએ'-એમ લખી 'મા' એ વાર્તાલાપનો હવાલો શ્રી રાજુભાઈને સોંપ્યો.' શ્રી રાજુભાઈએ વિદેશના ભક્તોના શિસ્તની પ્રશસ્તિ કરતાં કહ્યું; 'પૂ.શ્રી 'મા'ને ત્યાં એકાંત મૌનના ઘણા દિવસો સહજ રીતે મળી રહે છે.' મહાત્માઓ-સંતોની સંનિધિ માણવા જતા ભક્તોએ બહુ સાવધાનીપૂર્વક વર્તવું જરૂરી છે. સંતો દૂર રહે-રહે પણ આપણી ભાવના-પાત્રતા પ્રમાણે આપણને જે આપવાનું છે તે આપીને જ રહે છે. જેમકે, શ્રીજી મહારાજ-સ્વામી સહજાનંદજીને એકવાર 'કોટિ' પહેરવાની ઈચ્છા થતાં તેમની આજુબાજુના ભક્તોએ કોટિઓ તૈયાર કરીને આપી, તેમાંથી કેવળ એક 'કોટિ'નો સ્વીકાર કરી, બીજી બધી કોટિઓ તેમણે પ્રસાદમાં પાછી આપી દીધી. આ કોટિ એક એવા ભક્તે તૈયાર કરેલી જેણે માત્ર એક જ વાર શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરેલાં ! પણ એમની મૂર્તિ પોતાના હૃદયમાં એવી આત્મસાત થઈ ગયેલી કે, એમણે તૈયાર કરેલી કોટિ શ્રીજી મહારાજને બરાબર બંધબેસતી આવી ગયેલી !

એ જ રીતે શ્રી રમણ મહર્ષિ બહુ બોલતા નહીં, શાન્ત મૌનથી જ સંદેશ-ઉપદેશ સંકેતતા. પ્રસિદ્ધ વિદેશી પત્રકાર પૉલ બ્રન્ટન એમની પાસે પ્રશ્નોની યાદી લઈને ગયેલા. પણ મૂક મહર્ષિનાં દર્શન કરીને પાછા ફર્યા. કશું પૂછી ન શક્યા. પણ

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૯

ત્યાંથી પાછા ફરતાં રસ્તામાં એમના બધા જ પ્રશ્નોના ઉત્તર મળી ગયા હોય એવી અનુભૂતિ થઈ અને તેઓ એક શાન્ત-સ્થિર નદીમાં અવગાહન કર્યાનો પારિતોષ પામી શક્યા.

એટલે પૂ.શ્રી 'મા'ની મૌન નિશ્રામાં આપણને ઘણું બધું પ્રાપ્ત થઈ શકે એમ છે. તેથી એમની પાસે જનાર ભક્તે એમનો અમૂલ્ય સમય અન્ય વાતચીતમાં વેડફવાને બદલે, એમના મૂક ઉપદેશને ઝીલી લેવા યત્ન કરવો જોઈએ.

સાથે શ્રી રાજુભાઈએ પૂ.શ્રી 'મા'ની પ્રેમભરી અનન્ય કાળજીની વાત કરતાં કહ્યું કે; વિદેશમાં પહેલીવારની યાત્રામાં અમને ક્યાંય કોઈપણ પ્રકારની મુશ્કેલી ના પડે. એવું આયોજન પૂ. 'મા'એ કરેલું. સર્વત્ર અનુકૂળતા ધરી અમને ધન્યતા ધરેલી.

ત્યારબાદ પૂજ્યશ્રી 'મા'ના પ્રેમાનુરોધથી પક્ષીઓની વિશેષ જાણકારી માટે ખાસ કેનેડાથી ભારત આવેલી અરણ્યાએ એની સરળ ભાષામાં પક્ષીજગત માટેની પોતાની સંવેદના તેમજ નિસબત બહુ અસરકારક રીતે અભિવ્યક્ત કરી.

કહેવાયું છે : 'તીર્થો અને મૂર્તિઓ દીર્ઘકાળ બાદ લોકોનાં મન શુદ્ધ કરે છે જ્યારે સંતો દૃષ્ટિક્ષેપમાત્રથી તત્કાળ શુદ્ધ કરી દે છે.'-આવાં પરમ કરુણાળુ સંતનાં દર્શનથી કોણ કૃતાર્થ ન થાય ? એમાંય આપણાં 'મા' કે જેઓશ્રી પોતાના શરીરને ટ્રસ્ટ ગણી, આપણા માટે સંભાળતા હોય, તેઓશ્રીના શ્વાસોચ્છ્વાસ પણ આપણા કલ્યાણ માટે હોય એની સંપૂર્ણ પ્રતીતિ જ્યારે આપણને હોય ત્યારે એમના શુભાગમનથી કોણ પ્રસન્ન ન થાય ?

વળી આપણે જાણીએ છીએ કે, વિશ્વના કોઈપણ ખૂણામાં

૧૦

અધ્યાત્મ

જિજ્ઞાસુમાં રહેલું ‘સર્વશ્રેષ્ઠ તત્ત્વ’ બહાર કઢાવી ‘વૈશ્વિક કલ્યાણયજ્ઞમાં એને સમિધ’ બનાવવાના એકમેવ હેતુથી જ ‘મા’ પરિવ્રાજકની ભૂમિકા ભજવી રહ્યાં છે. એવાં વિદેશયાત્રી-સ્વદેશવાસી ‘મા’ને વધાવી કોણ ધન્ય ન બને ?

‘દર્શન’ તેમજ ‘શબ્દસંનિધિ’થી મહિનાઓથી સંતપ્ત ભક્તહૃદયો પર એકસામટાં અમીઠાંટણાં વરસાવી પૂ.શ્રી‘મા’ સત્સંગની પૂર્ણાહુતિ જાહેર કરવા જતાં હતાં ત્યાં બહાર ઊભેલા, સમયસર નહીં આવી શકેલા, બહારગામ-વડોદરા, સૂરત, ભાવનગર, રાજકોટ, મોરબી, ઝણોર, અંબાજીથી પધારેલા ભક્તજનો માટે ફરી સત્સંગનું આયોજન કર્યું. એટલા જ ઉત્સાહ-આનંદથી ! આગલા સત્સંગમાં ‘નવી પ્રસાદી’ ભેળવી, એને વધારે રસમય બનાવ્યો. એમાં ‘હરિની શબ્દયાત્રા’માં નોંધાયેલ યુનુસુભાઈનો પ્રસંગ વર્ણવતાં લખ્યું : ‘યુનુસુભાઈએ પૂ.શ્રી‘મા’ને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યા; ને કહ્યું, ‘દરિયો દેખાયા પછી, નદી પોતાને કેમ રોકે ?’

(એક ટોપીના દુકાનદારના ‘સાફ-સ્પષ્ટ દર્શન’ને ‘મા’ કેવી સરસ રીતે વધાવે છે !)-પણ એ ભૂતકાળની વર્તમાનમાં એક વિગત છે, જ્યારે આપણને ‘કરુણાસાગર સ્વરૂપ’ ‘મા’નો વર્તમાનમાં આ ક્ષણે જ પરિચય થાય છે. ભક્તો માટે એમનાં હૃદયમાં કેવો પ્રેમસમુદ્ર ઊમટી રહે છે ! ધન્યવાદ યુનુસુભાઈ ! આપે ‘મા’ને નિહારવાની દષ્ટિ અમને એનાયત કરી આપી તે બદલ !

આજના સત્સંગના પ્રારંભમાં જ પૂ.શ્રી‘મા’એ શાસ્ત્રોમાં

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૧૧

દર્શાવેલ ‘દર્શન’ના મહિમાના સંદર્ભમાં કહ્યું હતું : ‘દર્શન પાપનાશનમ્, મોક્ષકારણમ્, સ્વર્ગસોપાનમ્.’

સાચે જ, ‘મા’ આપના ‘મંગળ દર્શન’થી ‘દર્શનનો મહિમા’ પ્રત્યક્ષ અનુભવવા મળ્યો :

(૧) અમારો આત્મા જ્યાં સુધી પરમ આત્મા એવાં આપની સંનિધિમાં ન હતો, તન-મનની આંટીઘૂંટીમાં રચ્યો-પચ્યો હતો, એટલે ‘પાપી’ હતો, આપનાં દર્શનથી એનું ‘પાપનાશન’ થયું.

(૨) આપની સંનિધિમાં ‘સુખ-દુઃખનાં બંધનોમાંથી મુક્ત’ બન્યા. એટલે આપનું દર્શન ‘મોક્ષકારણ’ બન્યું.

(૩) આપની સંનિધિમાં ‘પરમ શાંતિ-પ્રસન્નતા’ સાંપડ્યાં એટલે ‘સ્વર્ગસોપાન’ સર થયાં. આમ, ‘મા’ દર્શન પરમહિતકારી સિદ્ધ થયાં.

તા.૧૩ ડિસેમ્બર, શુક્રવારના શુભદિને સાંપડેલું તેઓશ્રીનું દર્શન આપણા સર્વ માટે પરમ કલ્યાણકારી નીવડ્યું છે, સદૈવ નીવડતું રહેશે. કેમકે, અમંગલ તત્ત્વને પરિહારવા તો આપણાં પરમ મંગલ, પવિત્ર, પ્રેમમયી ‘મા’નું આ પૃથ્વી પર અવતરણ થયું છે.

હે પરમ કલ્યાણમયી ‘મા’ આપનાં શ્રી ચરણકમળમાં અમ સર્વનાં કોટિ કોટિ પ્રણામ !

—સંકલન

‘કરે જપ તો છૂટે લપ.’

૧૨

અધ્યાત્મ

॥ શ્રી શ્રી 'મા'નું શુભાગમન ॥

શ્રી શ્રી 'મા'નું વિદેશગમન જૂનની મધ્યમાં થાય છે. આપણે સહુ મા ઘેલાં બાળકો પ્લેન ઉપડે ત્યારથી જ પાછા આવવાની રાહ જોવાની શરૂ કરી દઈએ છીએ. પૂ.શ્રી 'મા' પણ આપણી પ્રાર્થનાઓનો પ્રત્યુત્તર સરસ રીતે આપે છે. પૂ.શ્રી 'મા' પણ આપણા એ ભાવને પકડી સ્વદેશાગમનના ગણત્રીના કલાકોમાં જ સહુને દર્શનાર્થે બોલાવી લે છે. ઘણાં બધા ભક્તો દોડી જાય છે. કેટલાંક રહી જાય છે. પણ આવનાર સહુ દર્શન પામે છે. પછી શ્રી શ્રી 'મા'એ ૧ જાન્યુઆરી પછી સ્વર્ગારોહણે 'મા'નાં દર્શન તેમ જણાવી વિશ્રામ કરશે તેવું જણાવ્યું પણ વિશ્રામ કેટલો કર્યો તે તો 'મા' જ જાણે !

પૂ.શ્રી 'મા' તા. ૧ લી જાન્યુ. સ્વર્ગારોહણ પધારવાના હતા. સૌ પલક બિછાવી રાહ જોઈ રહ્યા હતા. પણ તેમ ન થયું. દર્શનઘેલાં સહુનાં નેત્રો માત્ર અનિમેષ નયને ઝાંપા તરફ જ મંડાયેલા હતા. પ્રાતઃ વંદના ઠંડીને લીધે હોલમાં હતી પણ તે તીવ્ર ઠંડીમાં પણ હોલના દરવાજા ખુલ્લા રાખી વંદના કરી. રખે ! 'મા' પધારી જાય. શ્રી શ્રી 'મા' તા. ૨જીએ બપોરે ત્રણ વાગ્યાની આસપાસ પધારે છે. કેટલાંક પોતાના કામમાં વ્યસ્ત હતાં થોડાંક ભક્તો બહાર હોવાથી શ્રી શ્રી 'મા'ની પધરામણીનું બ્યુગલ વાગે છે આવતાંની સાથે કહે છે : ખૂબ ગરમી છે ખૂબ ગરમી છે એવું કહેવું એટલે ઠંડી ઓછી થઈ જશે.

રાત્રિની બેઠકમાં 'મા' પધારે છે. કેલેંડર કહે છે નવું વર્ષ આવ્યું એટલે કે જૂનું પૂરું થતાં અમારે પણ હિસાબ આપવો પડે.
ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

પ્રભુને ! પાંચ દિવસનું મૌન ૩ નિર્જળા અને ૪ લાખ જપ બાકી હતા તે દેવું ચૂકવવા અમદાવાદ રોકાઈ ગયા હતા. તા. ૧૮ ડીસે. મૌન અને ૨ કલાકની પ્રાર્થનાના કલાકો પૂર્ણ થયા તો તા. ૧૯મી એ તાવ દેવતાને થયું લાવ 'મા'ને મળી આવું ગઈ કાલે પણ તે મુલાકાતી મળવા આવી ગયા એટલે ફરજિયાત આરામ કરવો પડ્યો. હિસાબ ચૂકતે કર્યો યમદેવ ક્યારે મળવા આવે તે કહી ના શકાય. ક્ષણ હો ન હો.

શ્રી શ્રી 'મા' સ્વયં શાસ્ત્ર છે. તેઓની સહજ સરવાણી વહેતી વહેતી આપણામાં પણ સહજતાથી ઉતરી જાય છે. આ શ્રી શ્રી 'મા'થી પ્રાપ્ત થયેલું નવલું નજરાણું છે.

શ્રી શ્રી 'મા' એટલે અદ્ભુત અનુપમ વ્યક્તિત્વ. સહજતાથી સરળતાથી આપણને છળી લે. એઓશ્રીની ઊંચાઈ કે ઊંડાઈનો જરાપણ અંદાજ જ ન આવવા દે પણ જેની પાત્રતા હોય તે મરજીવાની જેમ મોતી પામી લે.

તો બીજી બાજુ અતિશયોક્તિ લાગે પણ ગંગાજી પણ તેમની પાસે પવિત્રતા માંગે, ઝંખના કરે. ગૌમુખથી પણ તેની વધુ ઊંચાઈ હિમાલય કે એવરેસ્ટ પણ ક્યાંથી આંબી શકે ?

હે મા ! અમારી તો કોઈ યોગ્યતા કે પાત્રતા નથી પણ આપે અમને સત્સંગસુધાનું પાન કરાવ્યું તે માટે આપનો આભાર માનવા કે પ્રાર્થના કરવા શબ્દો નથી. આ સુધાનું એક બિંદુ પણ અમારા જીવનમાં ઉતરે તેવી આપ કૃપા કરશો એ જ પ્રાર્થના. બીજી કોઈ અભિલાષા નથી.

—શ્રી જ્યોત્સ્નાબહેન ત્રિવેદી

॥ શ્રી લક્ષ્મીને વધાવતી ‘મા’ની શબ્દશ્રી ॥

ગુરુપૂર્ણિમા અને ૧૫ ઓગસ્ટ અમેરિકામાં વીત્યા. નવા વર્ષની નોંધ આપણે હવે વાંચીએ. પ્રભુ દરેક પર્વે સ્લેટમાં શું લખાવે છે.

દિવાળીનું પવિત્ર પર્વ પ્રારંભ પામ્યું છે. તો આપણે જ દીવડો બનીને સહુને પ્રકાશ ધરીએ. કેલેન્ડર કહે છે : આજે ધનતેરસ છે ઘરમાં જે સિક્કા હોય તેનું પૂજન કરીએ. આરતી ઉતારીએ અને ધનની કૃપા માંગીએ કે જીવનભર અમને આર્થિક મુશ્કેલી ના પડે. આપણા ઘરમાં આવતી શ્રી લક્ષ્મી જો પરિશ્રમથી મળી હશે, તો તે સુખ આપશે. શાંતિ આપશે.

આપણા હાથમાં આજે ડોલરની નોટ કે સિક્કો હશે તે ગઈકાલ સુધી કોઈકના હતા પાછા આવતી કાલે કોઈ બીજાના થશે. દર વીકે પગાર થયો હજાર ડોલર તે આપણા માન્યા. પણ તેમાંથી પાંચસો ડોલર વાપર્યા તો તે સ્ટોરની માલિકીના થયા. તે સ્ટોર વળી બિલ ચૂકવવા તે ડોલરને આગળ મોકલશે એટલે શ્રી લક્ષ્મીદેવીને ચંચળ કહ્યાં છે. એટલે એની પૂજા કરીને પ્રાર્થના કરીને અમારી જ પાસે રહેજો શાંતિ આપજો. સુખ આપજો. એવી સહુએ આજે પૂજા કરી પ્રાર્થના કરી હશે.

આપણને મળેલી શ્રી લક્ષ્મીની પણ શુદ્ધિ કરવાની છે. આપણને જે લક્ષ્મી મળે છે તેના ઉપર માત્ર આપણો જ હક નથી ઘણીવાર આપણી સંતાડેલી લક્ષ્મી આગ લાગી તો તે અગ્નિદેવ લઈ જાય છે. અચાનક ઘરમાં પાણી ભરાયાં તો જળ દેવતા લઈ જાય. આપણા ઘરે કોઈ એકાદ બારી ખુલ્લી હોય, તો ચોરદેવતા આવીને લઈ જાય છે. આપણા ઘરે કોઈ આવે અને માંદાં પડે તો

કેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૧૫

તે દર્દનારાયણ એ લક્ષ્મી લઈ જાય. મહેમાન આવે તો તે ભોજન તેના ભાગ્યમાં હોય તે રીતે પોતાનો ભાગ લઈ જાય એટલે શ્રી લક્ષ્મીજીને સાચવીને રાખવાની વાત આપણા હાથમાં નથી.

પેલી એક દીકરી ખુશ થઈને કહેતી હતી કે આજે મને વીસ ડોલરની નોટ રસ્તામાંથી મળી થોડાક દિવસ પછી તે જ દીકરીને પિતાએ સો ડોલર બેંકમાં ભરવા મોકલી તે સો ડોલરની નોટ તેનાથી ખોવાઈ ગઈ ને તે પિતા ‘મા’ને કહેતા હતા કે ‘મા’ મને તો તે વીસની નોટ જગાડી ગઈ. પેલી વીસની નોટ કે વીસ આવ્યાને સો ગયા. એટલે કે કવિએ લખ્યું છે.

“મોજ કરતું મોજ કર કૃપણતા અળગી કરી

સાચવી ના રહે ચપળા સિંધુ કન્યા સુંદરી.”

જગત માટે કંઈક વાપરતો જા. સો મળે છે તો એક ડોલર તો કોઈક ગરીબને આપવાની વાત છે.

આવકનો દસમો ભાગ શાસ્ત્ર કહે છે; ‘જનસમાજ માટે વાપરો.’ અને એ રીતે ધન શુદ્ધ થાય. આપણા શાંતિભાઈ તો ૮૦% સ્વર્ગારોહણ માટે વાપરે ૧૦% પોતાને માટે રાખે.

ન્યુજર્સીમાં સવારે અમે ચાલવા જતા હતા. સાથે એલ.એના એક વડીલ હતા તેને એક સિક્કો મળ્યો તે બતાવતાં કહે મા ! આજનો દિવસ મારે લકી છે. ‘મા’એ કહ્યું, “જ્યાં હતો ત્યાં મૂકી દો.” પેલા ભાઈએ કહ્યું કેમ ? આ તો શુકનનો ગણાય. તો ‘મા’ કહે એ સિક્કા પર આપણું નામ નથી લખ્યું. જેનું હશે તે લઈ જશે. ‘મા’ એ એ સિક્કો ત્યાં મૂકાવી દીધો.

અમારા કર્પૂરવનમાં એક સાંજે ગોવાળિયાઓ બાપુજીના ઘરે આવ્યા. ખુશ થતા હતા. કે પેલી નદીના ટેકરા ઉપર સિક્કાનો

૧૬

અધ્યાત્મ

ચરૂ મળ્યો. બાપુજી તરત ત્યાં પહોંચ્યા અને આખો ચરૂ સરકારી દફતરમાં જમા કરાવ્યો. થોડાક તો ગોવાળિયા લઈ ગયેલા, પણ જે બચ્યા હતા તે રકમ પણ ઘણી મોટી હતી.

શ્રી લક્ષ્મી પવિત્ર છે. જેમ તેમ આપણે નથી વાપરવાની. વ્યસનમાં ખોટામાર્ગે આપણા હાથે તે નથી વાપરવાની. લક્ષ્મીમાતા પવિત્ર ને પૂજ્ય છે એટલે જ તો સાચવી રાખીને તેની પૂજા કરીએ છીએ. જેમ આપણી માતાને ગમે ત્યાં રસ્તે નથી મૂકતા. ઘરમાં જ રાખીએ છીએ પ્રેમથી સંભાળીએ છીએ તે રીતે લક્ષ્મી પણ એક માતા છે. તેને યોગ્ય રીતે વાપરો. કસર પણ ના કરો, ઉડાઉ પણ ના બનો. આપણને મળેલી શ્રી લક્ષ્મીનો યોગ્ય ઉપયોગ કરીશું, તો તે હાથમાં ટકી જશે. એવી શ્રી લક્ષ્મીની પ્રાર્થના હવે ગાઈશું :

॥ જે દેવી આ સૃષ્ટિમાં ॥

જે દેવી આ સૃષ્ટિમાં લક્ષ્મીરૂપે વસી રહી

આશીર્વાદ ધરો અમને પ્રાર્થીએ ચરણે નમી.

ધર્મ નીતિ તણા માર્ગે પધારો પ્રેમથી અહીં

સત્કર્મે સદા રહેજો, ધન ધાન્ય ભરી અહીં.

દારિદ્ર્ય દુઃખ હરનારી, સર્વ સંકટહારિણી

શુદ્ધ બુદ્ધિ દઈ અમને રિદ્ધિ સિદ્ધિ ધરો બધી.

સુખ શાંતિ સદા ધરજો નિત્ય રહેજો અહીં વળી

આનંદ કલ્યાણ ધરનારી, વરજો અમને ફરી ફરી.

ત્રિનેત્રી તારીણીદેવી, લક્ષ્મીજી મોક્ષદાયિની

સ્વીકારો પ્રેમથી પૂજા પ્રસન્ન બનજો અહીં

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૧૭

જાણ્યે અજાણ્યે હે દેવી, સન્માન્યા જો નહીં કદી
બાળ જાણી ક્ષમા કરજો ! શિક્ષા ધરજો ફરી ફરી.

નારાયણ પ્રિયા શિવા અમૂલ્ય મૂડી રંકની

સર્વેશ્વરી સદા વંદે શુભ કરજો શુભેશ્વરી !

શનિવાર ઓક્ટોબર ૨૬, ૨૦૧૯ ટોરેન્ટો કેનેડા

કોણે કોણે ગઈકાલે ઘરે શ્રી લક્ષ્મીજીનું પૂજન કર્યું ? પૂજનમાં તમે તમારું ચાંદીનું ધન, સોનાનું ધન અને કેનેડીયન ડોલર (સિક્કાનું) પૂજન કર્યું હશે. દૂધથી સ્નાન કરાવ્યું હશે. પંચામૃતથી સ્નાન કરાવ્યું હશે.

ગુજરાતમાં કહેવત છે. ઉછીના પૈસા કોઈ પાસે લીધા હોય ને તે માંગે તો કહેવામાં આવે કે, ‘તારા પૈસા દૂધે ધોઈને આપીશ.’ એટલે દૂધના કેનમાં નહીં, પણ તમારી રકમ યાદ રાખીને, મારા પરિશ્રમમાંથી પ્રયત્ન કરીને પ્રાપ્ત કરીને એક એક આપી દઈશ તમે ચિંતા ના કરતા. અને તે વ્યક્તિ પોતાની રીતે બચત કરી કરી તેનું દેવું ચૂકતે કરે.

ગુજરાતમાં ગાંધીયુગમાં શ્રી રવિશંકર મહારાજ નામના સંત થઈ ગયા. તેમણે સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું અને લોકસેવાના ઘણા કામ કર્યાં. તેઓ કહેતા કે આપણા ઘરમાં જે લક્ષ્મી આવે તેને સુંઘી સુંઘીને સ્વીકારો. તે લક્ષ્મી કયા માર્ગેથી આવી છે ? કેવા વેપાર કર્યાથી આવી છે ? કોઈની ચોરીની તો નથી ને ? કોઈને રડાવીને તો આવી નથીને ? એ રીતે સુંઘવાની છે.

રવિશંકર મહારાજ કહેતા, આપણે આંગણે આવેલો કૂતરો પણ બે રોટલા જોઈને સુંઘે છે. અને તે તાજો છે વાસી છે તે જોઈ લે છે. એની પછી જ ખાય છે. તો આપણે પણ આપણા ઘરમાં આવતી લક્ષ્મીને વિવેકથી સ્વીકારવાની છે. હરામનું ખાવાની,

૧૮

અધ્યાત્મ

જૂંટવી લેવાની, ખોટું બોલીને વધારે કિંમત કહેવાની આ બધી રીતનો ત્યાગ કરવો.

આપણા પરિશ્રમની મળેલી લક્ષ્મી જ સુખ આપશે. શાંતિ આપશે અને સત્કર્મની કરવાની સદ્બુદ્ધિ પણ આપશે. અમે હાઈસ્કૂલમાં હતા ત્યારે એક પાઠ ભણેલા “યાટોસ ગીફ્ટ”.

બુદ્ધ ભગવાનની મૂર્તિ બનાવવાની હતી. એક યાટો નામની દીકરી એક નાનકડો તાંબાનો સિક્કો લઈને શિલ્પીકારને ભેટ આપે છે. શિલ્પીકારે ના પાડી. તારી નાનકડી તુચ્છ ભેટ અમારા બુદ્ધ ભગવાનને જરૂરી નથી. શિલ્પીએ મૂર્તિનો ઘાટ ઘડવા માટે ઘણા દિવસો સુધી પ્રયત્નો કર્યા પણ મુખારવિંદનો ઘાટ જ બેસતો ન હતો. બુદ્ધ ભગવાને સ્વપ્ન આપ્યું. અને કહ્યું કે; ‘તું યાટોની ભેટ લેશે તો જ આ મૂર્તિનો આકાર ઉઠશે.’

છેવટે યાટોનો તાંબાનો સિક્કો સ્વીકાર્યો.

તેને મૂર્તિમાં ઉમેરીને સરસ મૂર્તિ તૈયાર થઈ.

એક નાનકડી દિકરીની પરિશ્રમે પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મીનું અહીં ગૌરવ છે.

ધનતેરસ વિષે ઘણી વાતો થઈ. આજે લક્ષ્મીને સુંઘીને અને પરિશ્રમે પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મીને જ સ્વીકારવાની વાત થઈ.

ઘણીવાર માતાપિતા પાસે બાળક પૈસા માગે માતાપિતા કંટાળીને પૈસા ફેંકે તે શ્રી લક્ષ્મીજીનું અપમાન છે તો તેવી રીતે બાળકને પૈસા ઓછા પડે તો તે ફેંકે તો પણ તે લક્ષ્મીજીનું અપમાન છે.

—‘સત્સંગ પ્રસાદી’

શ્રી જગનિર્મલ ધામ, ટોરેન્ટો ધ્યાનકેન્દ્રો

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૧૯

॥ શ્રી યોગેશ્વરકથામૃત ॥

દક્ષિણ આફ્રિકાનો પુણ્યપ્રવાસ—દિન ૭૩

તા. ૨૮-૧-૮૩, શુક્રવાર, મહા સુદ ચૌદશ ૨૦૩૯

કેપટાઉન — રાયલેન્ડ વિસ્તાર

‘શ્રી રંગઅવધૂત મહારાજ રચિત ‘શ્રી ગુરુલીલામૃત’ ગ્રંથનું પારાયણ જોહાનિસબર્ગના નિવાસ દરમિયાન કોઈ એક ધન્યદિને શરૂ કરવાનો મેં નિર્ણય કર્યો હતો. તે મુજબ આજે ‘જ્ઞાનકાંડ’ના ૪૨ અધ્યાય પૂર્ણ થયા છે.’

આજે પણ દરરોજની જેમ જ નિયમિત નિત્યક્રમ રહ્યો.

પૂ. શ્રીના નિત્યકર્મમાં કદી કોઈ ફેરફાર ના થાય.

મગની દાળ ને ભાતનું ભોજન બનાવીને લીધું. ભોજન બાદ અહીંના જાણીતા કાર્યકર્તા શ્રી ચાવડા મળવા આવ્યા છે. તેમના હેયે વિદેશમાં વસતી ભારતીય પ્રજામાં ભારતીય સંસ્કારો જળવાઈ રહે તેની ચિંતા હતી. તેઓ પોતાની રીતે પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. તેમની પાસે તે માટેની જે યોજના હતી તેની વાતો તેઓ કરે છે.

મુલાકાત પછી ગાડીમાં બેસીને કેપટાઉન શહેરમાં એક આંટો માર્યો. બોટોનિકલ ગાર્ડન, યુનિવર્સિટી વગેરે જોવા ગયાં. અહીં માર્ગ સ્વચ્છ, પહોળા ને પહાડી હતા. તે ફૂલોથી શણગારેલા લાગતા હતા. રોડ મેમોરીયલ જોવા પણ ગયાં.

રોડ નામની એક વ્યક્તિ આ દેશમાં આવેલી. તેના નામ ઉપરથી દેશનું નામ રોડેશિયા પડ્યું હતું. તેનું સ્મારક જોવા જવાની વાતચીતમાં પૂ. શ્રીએ કહ્યું: રોડ નામના એક માણસનું મોન્યુમેન્ટ

૨૦

અધ્યાત્મ

જોવા બધાં જ દોડાદોડ કરીને જાય છે. આપણાં મંદિરો પણ આવાં સ્મારક જ છે. કૃષ્ણનું મંદિર તો કૃષ્ણ મેમોરિયલ, રામનું મંદિર તો રામ મેમોરિયલ; પણ તેવાં મેમોરિયલ જોવા માટે કેટલા જાય છે? જતા જ નથી! અને એવા મેમોરિયલ હવે ખાસ થતાં પણ નથી.

અહીં પાલમિન્ટ હાઉસ જોવા જેવું છે, એવા એક વિચારના ઉત્તરમાં પૂ.શ્રીએ કહ્યું: અરે ભાઈ! હવે તો પ્રભુની પાલમિન્ટમાં જ હાજર થવાની ઈચ્છા રાખો. સંસારની પાલમિન્ટ તો ઘણી જોઈ.

બે કલાક ફર્યા. પછી ઉતારા ઉપર આવીને આરામ કર્યો.

સાંજે અહીંનું છેલ્લું પ્રવચન થયું. આભારવિધિ બાદ આરતી થઈ.

ઉતારા ઉપર આવી ગયાં. ફળ-દૂધ લઈને આરામ કર્યો.

હરિ: ॐ

—‘મા’ સર્વેશ્વરી

સાવિત્રીને અંતરિક્ષમાંથી ચાર વાર આદેશ મળે છે :
'Choose, Chose, Choose, Choose'

અને એ —

God's peace (ઈશ્વરની શાંતિ)

God's oneness (ઈશ્વરની એકતા)

God's energy (ઈશ્વરની ઊર્જા)

God's joy (ઈશ્વરનો આનંદ)

—પસંદ કરે છે અને પામે છે.

—શ્રી અરવિંદ

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૨૧

॥ વિચારોની શક્તિ ॥

એક માણસ માંદગીના જ વિચારો કર્યા કરતો. પોતે ખૂબ જ બીમાર છે, સંસારમાં સૌથી વધારે બીમાર છે, એવી ભાવનાઓનું સેવન કરતો. પરિણામે સ્વાસ્થ્યને ના સાચવી શકતો. વારંવાર માંદગીમાં અને કેટલીક વાર તો ભયંકર માંદગીમાં સપડાતો. દવા કરતો તોપણ દવાઓ એને લાગુ પડતી નહીં. એની પાસે અઢળક સંપત્તિ હતી તોપણ એનો ઉપભોગ એ નહોતો કરી શકતો. વિચારતો કે હું સંસારમાં સૌથી વધારે કંગાળ છું. મારી પાસે કશું જ નથી, મારે વધારે ને વધારે ઐશ્વર્ય મેળવવાની અને એને માટે મહેનત કરવાની આવશ્યકતા છે. એના અનેક મિત્રો અને સ્વજનો હોવા છતાં એ માનતો કે સંસારમાં મારું કોઈ જ નથી. હું એકલો જ છું. મારા જીવનમાં કશો રસકસ નથી. એવા વિપરીત વિચારોને લીધે એનું મુખમંડળ મ્લાન રહેતું, દિલ દુઃખી રહેતું, અને જીવનના રહ્યાસહ્યા આનંદને અનુભવવાનું કાર્ય એને માટે આકાશકુસુમ સમાન અશક્ય બની જતું. એની પાડોશમાં રહેતો બીજો માણસ અભાવગ્રસ્ત હોવા છતાં પોતાને અભાવગ્રસ્ત માનવાને બદલે આનંદપૂર્વક જીવતો. એ પોતાને સુખી સમજતો અને પોતાની તથા બીજાની સુખાકારી અને શાંતિના સંકલ્પો કરતો. એનું શરીર કોઈવાર અસ્વસ્થ બનતું તોપણ એને અન્ય ઔષધની આવશ્યકતા ના પડતી. એનો આનંદી સ્વભાવ એને માટે ઔષધ સમાન બની જતો. એ વહેલી તકે સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરતો. પહેલો

૨૨

અધ્યાત્મ

માણસ અકાળે વૃદ્ધ થઈ ગયેલો ત્યારે બીજો માણસ વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ યુવાન દેખાતો.

માનવના વિચારોની અસર એના મન તથા તન પર ઘણી મોટી, શકવર્તી પડે છે. માટે કહ્યું છે કે માનવ જેવા વિચારો કરે છે તેવો બને છે. વિચારો એનો ઘાટ ઘડે છે. એને સુધારે છે ને બગાડે છે. આનંદ અર્પે છે અને શોકમાં ધકેલે છે. સ્વસ્થ રાખે છે અને અસ્વસ્થ બનાવે છે. આજે માનવ જેવો છે એવો એના ભૂતકાળના ભાવો, વિચારો, સંકલ્પોને લીધે છે, અને ભવિષ્યમાં જેવો બનવા માગશે એવો એના વર્તમાનકાળના ભાવો, વિચારો, સંકલ્પોને અનુસરીને એમને અનુરૂપ બની શકશે. વિચારો, ભાવો તથા સંકલ્પોમાં ધાર્યા કરતાં ઘણી મોટી શક્યતા ને શક્તિ સમાયેલી છે. એ દ્વારા માનવ પોતાની કાયાપલટ કરી શકે છે. વૈદિક ઋષિવરે કહ્યું છે કે, ‘મારું મન પવિત્ર, કલ્યાણકારક, હિંસક નહીં પરંતુ અહિંસક, દ્વેષયુક્ત નહીં પરંતુ પ્રેમપૂર્ણ, ભંજનાત્મક નહીં પરંતુ મંડનાત્મક ભાવો અને વિચારોથી સંપન્ન થાઓ.’ ‘તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પમસ્તુ.’ એ કથનમાં ઘણો મોટો, સર્વોપયોગી, સૂચિતાર્થ સમાયેલો છે. આપણે એનો લાભ લઈએ.

—શ્રી યોગેશ્વરજી

‘દરરોજ શાંતિથી બેસી નાવિકની જેમ પ્રાર્થો; મારી હોડી નાની છે ને તારો દરિયો અતિ વિશાળ છે. પ્રભુ મને મદદ કર.’

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૨૩

॥ ‘ઓમકાર’નો અર્થ ॥

પ્રશ્ન : વિધિપૂર્વકનાં અનુષ્ઠાનોથી ઈશ્વર દર્શન થઈ શકે ખરું ?

ઉત્તર : ઈશ્વરદર્શનની ઈચ્છા જેમ જેમ ઉત્કટ બનશે તેમ તેમ બધા પ્રકારની વિધિમાંથી મન ઉપરામ બનતું જશે. એટલે એવા પ્રશ્ન જ નહીં રહે. ઓમકારને પ્રણવ મંત્ર કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન : ઓમકારનો અર્થ શું થાય ?

ઉત્તર : ઓમકારમાં અ, ઉ, અને મ એ ત્રણ અક્ષરોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ત્રણેયની સંધિ થવાથી ઓમ બને છે. એ ઓમ શબ્દ પરમાત્માનો વાયક છે એમ પતંજલિ યોગદર્શનમાં કહેલું છે. પતંજલિએ એ જ હકીકત તરફ ધ્યાન દોરેલું છે. પુષ્પદંતે પોતાના રચેલા મહિમ્નસ્રોત્રમાં પણ ઓમકાર વિશે એવો જ ઉલ્લેખ કરેલો છે. ઓમકારની ત્રણ માત્રાઓ ત્રણ પ્રકારના લોકનો, ત્રણ પ્રકારની અવસ્થાનો, પ્રકૃતિના ત્રણ ગુણોનો, ત્રણ પ્રકારનાં શરીરનો, તથા ત્રણ દેવોનો નિર્દેશ કરે છે, એ ઓમકારનું બિંદુ એમનાથી પર એવા પરમાત્માનો નિર્દેશ કરે છે, એમ પુષ્પદંતે કહેલું છે. પ્રશ્નોપનિષદમાં પણ પિપ્પલાદ ઋષિએ એવો જ અર્થ કરી બતાવ્યો છે. પરંતુ મારી દૃષ્ટિએ તો ઓમકારમાં ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાન ને સાધનાનો અર્ક સમાયો છે.

પ્રશ્ન : તે કેવી રીતે ?

ઉત્તર : આત્મદર્શન કરવાની ઈચ્છાવાળા ઋષિઓને સૌથી પહેલાં પોતાના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરવાની ઈચ્છા થઈ, ત્યારે

૨૪

અધ્યાત્મ

તેમને પ્રશ્ન થયો કે કોડહમ્ ? એટલે કે હું કોણ છું ? અથવા તો મારું સાચું સ્વરૂપ શું ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવવા માટે એમણે ધ્યાન કર્યું, એમના અંતરમાં ડૂબકી મારી અને ચિંતનમનનો આધાર લીધો એને પરિણામે વરસોની મહેનત પછી, એમને એમના સત્ય સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થયો. એથી એમણે નક્કી કર્યું કે સોડહમ એટલે કે આપણે પરમાત્મસ્વરૂપ છીએ. અથવા તો પરમાત્માથી જુદા નથી. કોઈએ તેમને પૂછ્યું કે પરમાત્મા કેવા ? તો તેમણે કહ્યું કે સત્યં, શિવં, સુંદરમ્. સત્ય શિવસ્વરૂપ ને સુંદરતાના મૂળાધાર જેવા. વળી જ્ઞાનના અધિષ્ઠાતા, અનાદિ, અનંત, અવિનાશી, અને પરમ પ્રેમની મૂર્તિ જેવા. સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ એવા એ પરમાત્માની સાથે એકતાનો અનુભવ કરી ચૂકેલા ઋષિઓએ કહ્યું કે અમારામાં અને એ પરમાત્મામાં મૂળભૂત રીતે જોતાં કોઈ ભેદ નથી. અમારી વચ્ચે અખંડ એવી એકતા છે, એ અનુભવની ઉચ્ચતમ દશાએ પહોંચેલા ઋષિએ કહ્યું કે અહં બ્રહ્માસ્મિ, હું પરમાત્મામાં છું. સૂફી સંતોએ અનલહક કહીને એ જ વાત તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરેલો છે. એટલે સોડહમ શબ્દમાં ભારતીય યોગી, મુનિ, જ્ઞાની કે તત્ત્વજ્ઞાનીઓની આત્મિક સાધનાનું સરવૈયું આવી જાય છે. એ શબ્દમાં ભારતીય ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, કે સાધનાનો, વરસોનાં ચિંતન, મનન ને તપને પરિણામે પ્રાપ્ત થયેલો નિષ્કર્ષ આવી જાય છે. હવે સોડહમ શબ્દમાંથી આગળનો સ કાઢી નાંખો ને છેલ્લો મ રહેવા દઈને વચલો હ કાઢી નાંખો, તો ફક્ત ઓમ બાકી રહેશે. એટલે ઓમ એ સોડહમનું ટૂંકું રૂપ છે, એની ખાતરી થશે, ને મારું કથન પણ સમજાશે કે ઓમકારમાં

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૨૫

ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાન અને સાધનાનો અર્ક આવી જાય છે. ઓમકારનો આ રીતે વિચાર કરો તો ઘણો લાભ થશે.

પ્રશ્ન : પણ તમારી સમજાવવાની પદ્ધતિ તો તદ્દન નવી છે !

ઉત્તર : નવી હોય તેથી શું થયું ? એ બુદ્ધિગમ્ય ને વૈજ્ઞાનિક છે કે નહીં, તે જ જોવાનું છે. જૂની રીતે વિચારવા ટેવાયેલા માણસોને આ વિચારસરણી નવી લાગશે. પણ એ વિચારવા જેવી કે કામની છે. એટલે એને અપનાવવાની સૌને ભલામણ કરું છું. મને પોતાને આવી રીતે વિચાર કરવાથી લાભ થયો છે. ઓમકારના જપ જો આવી રીતે વિચારીને કરવામાં આવે તો ખૂબ જ લાભ થાય એમ મારું માનવું છે.

પ્રશ્ન : ઓમકારના જપ કેવી રીતે કરવા ?

ઉત્તર : ગુરુએ કહ્યા પ્રમાણે કરવા. જો ગુરુ કર્યા જ ના હોય, ને પોતાની મેળે કરવાની ઈચ્છા હોય, તો પચાસન જેવા કોઈ આસનમાં કે કેવળ સુખાસનમાં બેસીને, આંખ બંધ કરીને, હૃદય અથવા તો ભૂમધ્ય બેમાંથી કોઈપણ એક સ્થાનમાં દષ્ટિ સ્થિર કરવી, ને માળાની મદદથી અથવા મનોમન ઓમકારના ઉચ્ચાર કરતા રહેવું. અને હું આનંદસ્વરૂપ છું, શાંતિસ્વરૂપ છું, જ્ઞાનસ્વરૂપ છું, શુદ્ધ છું, બુદ્ધ છું, એવી ભાવના કરવી.

પ્રશ્ન : પરંતુ આપણે ખરેખર એવા ના હોઈએ તો એવી ભાવના કરવાથી શો લાભ ?

ઉત્તર : આપણે ખરેખર તો એવા જ છીએ. પરંતુ વ્યવહારમાં એનો અનુભવ નથી કરી શકતા. એનું કારણ આપણું અજ્ઞાન અને આપણા કર્મસંસ્કાર કે આપણી નબળાઈ.

૨૬

અધ્યાત્મ

તેને દૂર કરવામાં આવે, તો આપણને આપણા એ ખરેખરા અથવા તો અસલ સ્વરૂપનું ભાન થઈ શકે, એ સ્વરૂપની ભાવના કરવાથી એના અનુભવ માટેની ઈચ્છા થાય છે. ને છેવટે એક ધન્ય દિવસે એનો અનુભવ પણ થઈ જાય છે. ભાવનાનું સ્થાન જીવનમાં ઘણું મોટું છે. ભાવનાની શક્તિ ઘણી પ્રબળ છે, ભાવના પ્રમાણે જીવનમાં વધારે કે ઓછો વિકાસ થઈ શકે છે. જેનામાં ભાવના જ નથી, તે એ ભાવનાની દિશામાં વિકાસ કેવી રીતે કરી શકે? માટે ભાવના કરવાથી શો લાભ, એવી શંકા કરવાની જરૂર નથી, સારી ભાવનાઓ જીવનમાં હંમેશાં ઉપયોગી થઈ પડે છે. આજે જે ભાવના છે, તે કાલે જીવન બને છે.

પ્રશ્ન : ઓમકારના જપનું ફળ શું ?

ઉત્તર : ઓમકારના જપનું ફળ વળી બીજું શું હોય? આત્મદર્શન અથવા પરમાત્મપ્રાપ્તિ. જેને એ ફળ ના જોઈતું હોય, ને દુન્યવી ફળ જોઈતાં હોય, તેને પણ વત્તા ઓછા વખતે ને વત્તા ઓછા પ્રમાણમાં તે ફળ મળી શકે છે. જેની જેવી ઈચ્છા કે જેની જેવી ભાવના. ઓમકાર તો કલ્પવૃક્ષ છે. તેની નીચે બેસીને બધી જાતની ઈચ્છાઓ પૂરી કરી શકાય છે. પછી તે લૌકિક હોય કે પારલૌકિક. એટલે જ પેલા જૂના શ્લોકમાં કહ્યું છે કે, ‘બિંદુ સાથેના ઓમકારનું જે દરરોજ ધ્યાન કરે છે, તે યોગીની બધી જ કામનાઓ પૂરી થઈને તેને મુક્તિ મળે છે. એ ઓમકારને હું નમસ્કાર કરું છું.’ ‘ઓમકાર બિંદુ સંયુક્ત નિત્યં ધ્યાયંતિ યોગિનઃ કામદાં મોક્ષદાં ચૈવ, ઓમકારાય નમોનમઃ ॥’ ઓમકારથી એવી રીતે બીજી કામનાઓની પૂર્તિ થતી હોવા ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

છતાં, એનો આધાર મુખ્યત્વે તો આત્મદર્શન અથવા પરમાત્મપ્રાપ્તિ કે આત્મશાંતિને માટે લેવાય તે જ વધારે સારું છે.

પ્રશ્ન : ઓમની સાથે તત્ ને સત્ કેમ કહેવાય છે? એનો શો અર્થ?

ઉત્તર : એનો અર્થ બધા પોતપોતાની બુદ્ધિ ને રુચિ પ્રમાણે કરે છે. ગીતામાં પણ એનો ઉલ્લેખ કરેલો છે કે ઓમ તત્સત્ કહીને પરમાત્મા વિશે જ કહેવામાં આવ્યું છે, વેદપાઠ કરનારને યજ્ઞ કરનાર એ નામથી પોતપોતાની શુભ ક્રિયાની શરૂઆત કરે છે. ઓમ તો પરમાત્માનું નામ છે. તત્ ને સત્ કહીને તે પરમાત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ ને સત્યસ્વરૂપ છે એવો અર્થ કરીએ તો ઠીક થાય કે તે સત્યસ્વરૂપ પરમાત્મા તથા મારી વચ્ચે એકતા છે. હું તે પરમાત્માસ્વરૂપ છું.

પ્રશ્ન : જપ કરતી વખતે તત્સત્ બોલવું જોઈએ કે એકલું ઓમ?

ઉત્તર : એકલું ઓમ બોલવાથી ઓમ તત્સત્નો ભાવ આવી જ જાય છે. છતાં પણ એ બંનેમાંથી શેનો જપ કરવો તે સાધકની ઈચ્છા પર અવલંબે છે. જેનો પણ જપ કરવામાં આવે તેનો જપ જડ કે યાંત્રિક ના બની જાય, પણ સમજપૂર્વક થાય, અને સ્વભાવના સુધાર, ચારિત્ર્યના ઘડતર, તથા આત્મિક વિકાસના કામમાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવી જાય. તેનું આપણે ખાસ ધ્યાન રાખવાનું છે. એ જ મહત્ત્વનું છે.

—શ્રી યોગેશ્વરજી

॥ निर्वेरभाव ॥

निर्वेરનો પરિચય કરાવતાં શ્રી હરિદાસજીએ એક પદમાં કહ્યું છે :

‘અબ હૌ કાસાં વૈર કરૌ ?

કહત પુકારત પ્રભુ નિજ મુખસે, ઘટઘટ હૌં વિહરો;

આપુ સમાન સખૈં જગ લેખૌ, ભક્તન અધિક કરૌ,

શ્રી હરિદાસ કૃપાતે હરિકી, નિત નિર્ભય વિચરૌ.’

‘હવે મારે કોઈની પ્રત્યે પણ શા માટે વેર કરવું જોઈએ ? પ્રભુ પોતે જ પોતાના શ્રીમુખે કહી ગયા છે કે સૌની અંદર મારી જ સત્તા વ્યાપી રહી છે. તો પછી શા માટે વેર કરું ? સમસ્ત જગતને મારા જેવું માનું છું, છતાં પણ ભક્તો તરફ વધારે આદરભાવ રાખું છું. શ્રી હરિદાસ કહે છે કે ભગવાનની કૃપાથી સંસારમાં સર્વત્ર નિર્ભય થઈને ફરું છું. મને કોઈની સાથે વેરભાવ નથી ને કોઈનો ભય પણ નથી.’

ગીતાના બારમા અધ્યાયમાં આદર્શ ભક્તનાં લક્ષણોનું વર્ણન કરતી વખતે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ‘અદ્વેષ્ટા સર્વ ભૂતાનાં મૈત્રઃ ક્રુણા એવ ચ’ કહીને ભક્ત સૌ જીવો તરફ દ્વેષભાવ વગરનો તથા મિત્રતા ને દયાથી સંપન્ન હોય છે એમ કહીને ત્યાં પણ ભક્તની નિર્વેરતા તરફ ધ્યાન દોર્યું છે.

નિર્વેરતા અથવા વેરરહિત દેશાનો મહિમા એવી રીતે ઘણો મોટો માનવામાં આવ્યો છે. ભક્ત તથા જ્ઞાની પુરુષોના જીવનમાં એવી નિર્વેરતા આપોઆપ જ પ્રકટે છે તેનું કારણ તેમની અંદર

જાગેલો વિવેક હોય છે. એ વિવેકને લીધે તે જાણે છે કે સંસારમાં સર્વત્ર પરમાત્મા વિલસી રહ્યા છે. સંસારના રૂપમાં જે કાંઈ દેખાય છે તે પરમાત્માનું જ સાકાર સ્વરૂપ છે. સૌમાં એમનો પરમપ્રકાશ પ્રકાશી રહ્યો છે. અને એ પ્રકાશ એની પોતાની અંદર પણ હોવાથી સૌની સાથે એનો અખંડ-અતૂટ આત્મિક સંબંધ છે. માટે કોઈની સાથે વેર કરવું બરાબર નથી. બીજા પર વેરભાવ રાખવાનો અર્થ પ્રકારાંતરે પરમાત્મા પર અથવા પોતાના પર વેર રાખવું એવો જ થાય. એટલે ભક્ત કે જ્ઞાની પુરુષ સૌના પ્રત્યે પ્રેમ રાખે છે.

બીજા સામાન્ય મનુષ્યો જ્ઞાન કે ભક્તિની એવી અસાધારણ અવસ્થાએ એટલા જલદી નથી પહોંચી શકતા, છતાં પણ એમને માટે નિર્વેરતાનું મહત્ત્વ સારી પેઠે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે, જીવનને સુખી કરવા, સંવાદી બનાવવા, શાંતિથી ભરવા ને શ્રેયસ્કર કરવા માટે માણસે વેરભાવમાંથી મુક્તિ મેળવવી જ જોઈએ એવી ભલામણ સંતપુરુષો તથા ધર્મશાસ્ત્રો તરફથી વારંવાર કરવામાં આવી છે. વેરભાવ દૂષણ છે ને નિર્વેરભાવ ભૂષણ છે. વેરભાવના દૂષણમાંથી છૂટીને માણસે નિર્વેરભાવ ભૂષણને ધારણ કરવું જોઈએ એવું અવારનવાર કહેવામાં આવ્યું છે.

કહે છે કે પશુ કરતાં માનવ અનંતગણો આગળ વધીને સુધારાના સર્વોચ્ચ શિખર પર પહોંચતો જાય છે. છતાં પણ એક વાતમાં એ પશુ કરતાં વધારે આગળ નથી લાગતો. પશુઓમાં પરસ્પર વેરવૃત્તિ દેખાય છે અને એ વેરવૃત્તિના શમનના ઉપાયો પણ એ અજમાવતા હોય છે, માનવ પણ વ્યક્તિગત કે

સામુહિક રીતે વેરની ભાવનાથી પ્રેરાઈને ના બોલવાનું બોલે છે, ના કરવાનું કરી નાંખે છે, જુદી જુદી જાતની યોજનાઓ ઘડે છે, અને જીવલેણ સાધનો કે શસ્ત્રોનો આધાર લે છે. સુધરેલા મનાતા માનવને માટે એ પરિસ્થિતિ ગૌરવ લેવા જેવી તો નથી જ. પશુઓ વેરભાવથી પ્રેરાઈને પરસ્પર ઘૂરક્રિયાં કરે છે, લડે છે, લોહીલુહાણ બને છે, અને છેલ્લા શ્વાસ લગી જંગ ખેલીને મારે છે કે મરે છે. માનવ પણ વેરથી વીંટળાઈને એ જ પંથે પ્રયાણ કરે છે એ હકીકત આપણી આજુબાજુમાં દુનિયાનું દર્શન કરવાથી સહેજે સમજી શકાય છે.

વેરભાવ શાથી થાય છે? કોઈ માણસે આપણને નુકશાન પહોંચાડ્યું હોય અથવા આપણું કાંઈ બગાડ્યું હોય તો એને માટે આપણા દિલમાં વેરભાવ પેદા થાય છે. એનો બદલો લેવાની અને એને નુકશાન પહોંચાડવાની વૃત્તિ આપણામાં પ્રબળ બને છે. કોઈવાર આપણા કરતાં કોઈ વધારે સુખી હોય તો તેને જોઈને પણ અંતરમાં અકારણ દ્વેષભાવ પેદા થાય છે. કોઈનું સારું ના જોઈ શકવાથી, કોઈની સંપત્તિ-સાહેબી કે સમુન્નતિ ના સાંખી શકવાથી, પણ એની પ્રતિક્રિયારૂપે હૃદયમાં દ્વેષભાવની જવાળા જાગી ઊઠે છે અને એના અંગારા વાણી, વર્તન તથા દષ્ટિમાં બધે જ ઊડે છે. એ પોતાને તો દઝાડે છે, પરંતુ બીજાને પણ દઝાડવા પ્રયત્ન કરે છે. એક વાર એ વેરભાવ જાગ્યા પછી એને ઓલવાનું કામ ઘણું કપરું બની જાય છે. કેટલીક વાર તો એ આખી જિંદગી સુધી ટકે છે ને કોઈ વાર શરીર છૂટ્યા પછી પણ સાથે રહે છે.

વેરભાવનાનાં કારણો નાનાંમોટાં અનેક હોઈ શકે છે. પરંતુ

કારણો ગમે તે હોય તે છતાં વેરભાવ પોતાને કે બીજાને માટે મંગલકારક નથી એ તો સાચું જ છે. માણસની શાંતિનો એ નાશ કરે છે, એની ઊંઘને પણ ઉડાડી દે છે, એને ચિંતાતુર, ભયભીત તથા ક્રોધી બનાવે છે, અને બીજી રીતે ખૂબ નુકશાન કરે છે. વેરભાવને લીધે માણસની બુદ્ધિ અને વિવેકશક્તિ બહાર મારી જાય છે, અને ના કરવાનું કામ પણ એ કરી નાંખે છે, વેરભાવ નાનાંમોટાં ઘર્ષણ અને યુદ્ધમાં પણ પરિણમે છે ને ભારે ખુવારી અને ખાનાખરાબી કરે છે. એ માણસનો પોતાનો તથા સમય આવ્યે સામ્રાજ્યનો પણ નાશ કરી નાંખે છે.

મહાપુરુષો કહી ગયા છે કે આગ વધારે આગથી નથી ઓલવાતી, તેમ વેર વેરથી નથી શમતું પરંતુ પ્રેમથી જ શમે છે. માટે કોઈ આપણા પર વેરભાવ રાખે તોપણ આપણે એનો બદલો વાળવાની વૃત્તિથી એના પ્રત્યે વેરભાવ રાખવાની જરૂર નથી. મહાપુરુષો એવું કહી ગયા છે, એટલું જ નહીં પરંતુ પોતાના જીવનવ્યવહાર દ્વારા એ કથનની સિદ્ધિ કરીને એના પર સ્વાનુભવની મહોર મારી ગયા છે. એ બાબત ઈશુ, સોક્રેટિસ, મહર્ષિ દયાનંદ તથા મહાત્મા ગાંધીજી જેવાનાં ઉદાહરણો જાણીતાં છે. ઈશુને વધસ્તંભ પર ચડાવવામાં આવ્યા તે પહેલાં એમના માથાનું મુંડન કરાવી, એમને ગધેડા પર બેસાડી, કાંટાવાળો મુકટ પહેરાવી જુઓ આ ‘ઈશ્વરનો પુત્ર છે,’ એવું પોકારી પોકારીને શહેરમાં બધે ફેરવવામાં આવ્યા તોપણ એ અપમાનની એમના પર કશીયે અસર ના થઈ. એમના પટ્ટશિષ્યોમાંના એક જુડાસે જ એમના ગુપ્ત નિવાસસ્થાનની માહિતી પૂરી પાડીને એમને પકડાવવામાં મદદ કરેલી, છતાં પણ

એના પર એ લેશ પણ રોષે ના ભરાયા ને એનો બદલો લેવાની વૃત્તિ એમના મનમાં ના ઊઠી. વધસ્થંભ પર લટકાવીને એમના શરીર પર ખીલા ઠોકવામાં આવ્યા, ત્યારે પણ ઈશ્વરના એ મહાન પ્રતાપી પુત્રે, ‘હે પ્રભુ, આ લોકોને માફ કરજો, કેમ કે એમને ખબર નથી કે પોતે શું કરી રહ્યા છે !’ એમ કહીને પોતાના ઉદાર, વિશાળ અંતરનો અને પોતાની ક્ષમા તથા નિર્વેરતાનો પરિચય આપ્યો. એમનું અંતર કેટલું બધું ઉદાત્ત હશે !

સોક્રેટિસને ઝેરનો પ્યાલો પાવામાં આવ્યો ત્યારે એ પણ શાંત ને સ્વસ્થ રહ્યા ને વેરની જરા પણ ભાવનાથી પ્રેરાયા વિના કહેવા માંડ્યા કે, ‘મિત્રો, હું એક માર્ગે જઉં છું ને તમે બીજા માર્ગે જાઓ છો. બેમાંથી કયો માર્ગ વધારે સારો છે તે તો ઈશ્વર જ જાણે છે.’

પ્રહ્લાદ, મીરાં, નરસિંહ મહેતા તથા સંત જ્ઞાનેશ્વર જેવા ભક્તો પર એમનાં કુટુંબીઓ અને સ્વજનોએ ભાતભાતનાં કષ્ટો નાંખ્યાં અને એમને હેરાન કરવામાં કંઈ બાકી ના રાખ્યું, તોપણ એ કષ્ટોની વચ્ચે એ હસતા જ રહ્યાં. એમણે પોતાના સત્યમાર્ગને મૂક્યો નહીં, અને કષ્ટો વરસાવનારને માટે એમના મનમાં બૂરા ભાવો પણ પેદા ના થયા. એમના પ્રત્યે એમને વેરભાવના ના થઈ. એમનું પણ એમણે ભલું જ ચાહ્યું. એ સમજતા હતા કે એમનામાં સાચી સમજ હોત તો એ એવું ના કરત. માટે એમના પ્રત્યે વેર નહીં પરંતુ અનુકંપા જ કરવા જેવી છે.

મહર્ષિ દયાનંદને એમના જ રસોઈયા જગન્નાથ દ્વારા ઝેર આપવામાં આવ્યું. તોપણ પરિસ્થિતિને પિછાનીને એ સ્વસ્થ જ

રહ્યા. અને એક ડગલું આગળ વધીને એ મહાન શક્તિશાળી સંતે રસોઈયાને બચાવી લેવા માટે પૈસાની મદદ કરી, વહેલીતકે રાતોરાત નાસી છૂટવાની આજ્ઞા કરી. એવું કરવાની શક્તિ કેટલા માણસોમાં છે ? મહાત્મા ગાંધીજીની નિર્વેરતા તો પ્રસિદ્ધ જ છે. એમના પર બોમ્બ નાંખીને એમનો જાન લેવા માગનાર માણસને પણ છોડી મૂકવાની એમણે ભલામણ કરેલી. એવી ભલામણ ભાગ્યે જ કોઈ કરી શકે.

એવી શક્તિ એ મહાપુરુષોમાં ક્યાંથી આવી ? ઈશ્વરની અચળ શ્રદ્ધાભક્તિથી. એમના અંતરમાં ઊડે ઊડે એવી શ્રદ્ધા વ્યાપક હતી કે ઈશ્વરની ઈચ્છા વિના કોઈનાથી કોઈનો વાળ પણ વાંકો થઈ શકતો નથી. આપણામાં પણ જો એવી શ્રદ્ધા પેદા થાય તો ઘણું મોટું કામ થઈ જાય. ઈશ્વરની ઈચ્છા વિના કશું જ નથી થતું અને એ આપણી રક્ષા કરવા સદાય તૈયાર છે એવો વિશ્વાસ જો જાગી જાય તો આપણી પ્રતિકૂળતાઓ, આફતો કે પીડાઓને માટે આપણે કોઈને પણ દોષ ના દઈએ. આપણે સમજીએ કે બધું ઈશ્વરની ઈચ્છાનુસાર જ બની રહ્યું છે અને બીજા તો તેમાં, તેની નિશ્ચિત કરેલી યોજનામાં, નિમિત્તમાત્ર છે. જો એમ જ છે તો પછી કોઈના પર દ્વેષ કે વેરભાવ શા માટે રાખવો ? ઈશ્વર આપણા જીવનમાં નિંદાના, વિરોધના, પીડાના, પ્રતિકૂળતાના, અથવા આપત્તિ અને અપમાનના પ્રસંગો પેદા કરે છે એ પણ આપણે માટે કલ્યાણકારક જ છે, કેમ કે એથી સંસારનો રહ્યોસહ્યો આપણો મોહ મટી જાય છે, આપણી મમતા હળવી થાય છે, અને આપણો વૈરાગ્ય વધારે પ્રબળ બને છે. એને લીધે આપણા મનને ઈશ્વરના ચરણમાં

વધારે ને વધારે લગાડવાનું ને ઈશ્વરનું સર્વભાવે શરણ લેવાનું આપણે માટે સહેલું બને છે. આથી જ આપણે દુન્યવી આસક્તિનો અંત આણીને ઈશ્વરની વધારે ને વધારે પાસે પહોંચી શકીએ છીએ. એ રીતે વિચારતાં એ બધું આપણે માટે આશીર્વાદરૂપ જ ઠરે છે અને આપણને તપાવીને કંચન કરે છે, માટે ઈશ્વર જે કરે છે તે સારાને માટે જ કરે છે એ શ્રદ્ધા ના ખોઈએ. અને વેરભાવથી દૂર રહીને ઈશ્વરને વળગી રહીએ એ જ ઉત્તમ છે. પેલા ભક્તના જેવી શ્રદ્ધા કેળવીએ કે—

‘હું હરિનો હરિ છે મમ રક્ષક એહ ભરોસો જાય નહીં,
જે હરિ કરશે તે મમ હિતનું એ વિશ્વાસ તજાય નહીં.’

હા, વેરભાવ રાખનાર પ્રત્યે વેરભાવ રાખવાને બદલે કરવી હોય તો આપણે એમને માટે પ્રાર્થના કરી શકીએ કે, ‘હે પ્રભુ, એમને માટે મારા મનમાં જરા પણ વેરભાવ ના જાગે. તમે એટલું અવશ્ય કરજો અને એ ઉપરાંત એમને સદ્બુદ્ધિ આપજો કે જેથી એ વેરનો રસ્તો છોડીને પ્રેમના મંગલ માર્ગને અપનાવી શકે.’ એટલું જરૂર કરી શકાય.

વેર રાખનાર માણસ અજ્ઞાનને લીધે જ પોતાના વિચારો ને ભાવોને વળગી રહીને વેર રાખતો હોય છે. જો એનામાં જ્ઞાન પ્રકટે કે સત્યાસત્ય અને શુભાશુભનો વિવેક જાગે તો એ પણ જરૂર સમજે કે વેર રાખવામાં પશુતા છે ને પ્રેમમાં જ માનવતા છે. વેરની અમંગલતાને સમજ્યા પછીથી એ એમાંથી છૂટી શકે. પરંતુ મોટા ભાગના માણસોમાં જ્ઞાનના એવા અજવાળાનો અભાવ હોય છે એને લીધે એમને વેરભાવમાં આનંદ આવે છે અને એમનું સમસ્ત જીવન વેરભાવમાં ને વેરભાવથી પ્રેરાઈને

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૩૫

જાતજાતના કાવાદાવા કરવામાં જ વીતી જાય છે. માનવજીવનનો સાચો આનંદ એ નથી લૂંટી શકતા અને એનો સાચો ઉપયોગ પણ નથી કરી શકતા. માનવમનની એ નબળાઈને એક વાર જાણી લઈશું તો વેર રાખનાર પર આપણને વેર નહીં થાય, પરંતુ ક્રુણા થશે. એમની પામરતા તથા પ્રકૃતિની પરવશતા માટે આપણને દયા આવશે. આપણને એમ થશે કે આવી પરિસ્થિતિ અને અજ્ઞાનની અંધકારભરેલી અવસ્થામાં એ બીજું કરે પણ શું? એમને માટે આપણને દ્વેષ તો શું પણ ધિક્કારની ભાવનાયે નહીં થાય.

વેર રાખનાર પર પણ પ્રેમ રાખીને જો આપણે એની સાથે સારો વ્યવહાર કરીશું અને એનું સારું જ ચાહીશું, તો આજે નહીં તો કાલે, એના પર એની અસર જરૂર થશે. એને પોતાની ભૂલ માટે પશ્ચાત્તાપ થતાં પોતાની ભૂલને સુધારવાનો પ્રયાસ કરીને એ પ્રેમભાવને પણ ધારણ કરી લેશે, વહેલો કે મોડો, અંતરના અંતરતમમાં પણ, એને પોતાની ભૂલને માટે અફસોસ થયા વિના નહીં રહે. વળી, આપણે એની પ્રત્યે એક આદર્શ માનવને છાજે તેવું આપણી સમજ પ્રમાણેનું સારામાં સારું વર્તન રાખ્યું છે, અને આપણે એની જેમ બૂરી લાગણીના પ્રવાહમાં નથી તણાઈ ગયા, પરંતુ દાનવ બનવાને બદલે માનવ જ રહ્યા છીએ એ વાતનો આપણને સંતોષ રહેશે. આપણા દિલમાં કોઈ ડંખ નહીં હોય. વેરભાવવાળા માણસના વર્તનમાં પરિવર્તન નહીં થાય તોપણ એક સમજી માણસ તરીકે સંસારમાં જે વેરભાવ છે તેમાં વધારો કરીને સંસારને આપણે વધારે વિષમય, વિસંવાદી કે

૩૬

અધ્યાત્મ

કટુ તો નહીં જ કરીએ. માણસ તરીકે આપણી અને આપણી આજુબાજુના સમાજની એટલી સેવા પણ કાંઈ ઓછી નથી.

એક કવિએ સાચું જ કહ્યું છે કે બીજાં જેર તો એનું સેવન કરનારને બહારથી મારે છે, પરંતુ વેરરૂપી જેર તો માનવના તનને, મનને અને અંતરને બાળી નાંખે છે, અથવા એમ કહો કે એને જીવતો છતાં મરેલો કરી દે છે. એનો સર્વનાશ કરે છે. વેરરૂપી એ જેરથી સદાને માટે દૂર રહીએ એ જ શ્રેયસ્કર છે.

કોઈના પર વેર રાખવાને બદલે કોઈના પર પ્રેમ રાખવાનો પ્રયાસ કરીએ. કોઈની સુખસાહેબી, શાંતિ ને સમુન્નતિ જોઈને જલવાને બદલે અથવા અકારણ દ્વેષ રાખવાને બદલે કરવી હોય તો તો એની હરીફાઈ કરીએ. એના સદ્ગુણો, એની સમજની સદ્બુદ્ધિ, સેવા, શીલસંપત્તિ અને એનાં સત્કર્મોની સ્પર્ધામાં પડીએ. એને તોડી પાડવાનો, અપમાનિત કરવાનો, નુકશાન પહોંચાડવાનો, નિંદવાનો ને દુઃખ દેવાનો પ્રયત્ન કરવાને બદલે એના કરતાં વધારે સારા મનુષ્યો થઈએ, આગળ વધીએ અથવા ઉન્નત બનીએ, એ રસ્તો તંદુરસ્ત અને ઉપકારક છે. એવી પ્રવૃત્તિ અને પ્રકૃતિ આપણે માટે, બીજાને માટે અને સમસ્ત સમાજને માટે આશીર્વાદરૂપ સાબિત થશે. એ કોઈનો નાશ નહીં નોતરે, પરંતુ સૌનું શુભ કરશે. એમ કરવામાં બુદ્ધિમાની, માણસાઈ ને બહાદુરી છે. આ સંસારને વેરવિખેર કરી નાંખવા કરતાં એને વ્યવસ્થિત કરવામાં જ સાચું ગૌરવ છે.

—શ્રી યોગેશ્વરજી

(આત્માની અમૃતવાણી)

|| અભય ||

અભયની આવશ્યકતા વિશે મેં એક ભાઈને વાત કરી કે તરત જ તે બોલી ઊઠ્યા : ‘તમે પણ અભયમાં માનો છો અને અભયને જીવનમાં જરૂરી ગણો છો?’

મેં કહ્યું : ‘કેમ, એમાં નવાઈ જેવું શું લાગે છે?’

એમણે કહ્યું : ‘શાસ્ત્રોમાં તો ભયનો મહિમા બતાવવામાં આવ્યો છે. ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે, ‘એના’ ભયથી સૂર્ય તપે છે, વાયુ વાય છે, પૃથ્વી, અગ્નિ ને મૃત્યુ પોતપોતાનું કામ કરે છે. વળી નરકનો ભય, જન્મમરણના ચક્રમાં ફરવાનો ભય, એવા એવા કેટલાય ભય શાસ્ત્રોમાં વર્ણવ્યા છે. છતાં તમે અભયનો મહિમા ગાઈ રહ્યા છો, એટલે નવાઈ તો લાગે જ ને!’

એમના દૃષ્ટિબિંદુને સમજતાં વાર ન લાગી. તોપણ શાસ્ત્રોનો આધાર લઈને કહ્યું કે, વેદમાં ‘મા ભી:’ કહીને કોઈનો પણ ભય ના રાખવાનો આદેશ આપ્યો છે. તમારા દૃષ્ટિબિંદુ વિશે પાછળથી ચર્ચા કરીશ, પરંતુ અત્યારે તો એટલું જ કહીશ કે મહાપુરુષોએ અને શાસ્ત્રોએ સૌને ભયભીત નહીં પણ નિર્ભય બનવાની જ આજ્ઞા આપી છે. પણ સોળમા અધ્યાયમાં દૈવીસંપત્તિનું વર્ણન કરતી વખતે કૃષ્ણે ‘અભયં સત્ત્વશુદ્ધિથી આરંભીને ભયને નહીં પરંતુ અભયને જ કેળવવાની ભલામણ કરી છે.’

દૈવીસંપત્તિનું વર્ણન કરતી વખતે અભયને સૌથી પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે એ આકસ્મિક છે કે ઈરાદાપૂર્વક એની ચર્ચામાં ના ઊતરીએ તોપણ, એટલી વાત તો સાચી જ છે કે, અભયની

આવશ્યકતા જીવનમાં ઘણી મોટી છે. ભય, કાયરતા કે ડરપોકપણાને કોઈ પસંદ નથી કરતું. અને એ હોય ત્યાં સુધી કોઈ કામ સારી રીતે નથી થઈ શકતું. આત્મોન્નતિનું અગત્યનું કામ તો નહીં જ નહીં. એટલે દુન્યવી તેમજ આત્મિક વિકાસની દૃષ્ટિએ વધારે ને વધારે નિર્ભય બનવાની આવશ્યકતા છે.

સંસારનું નિરીક્ષણ કરીએ છીએ તો ભયનું સામ્રાજ્ય દેખાય છે. ચોરનો ભય, ડાકુનો ભય, દુર્જનોનો ભય, નિરાશા કે નિષ્ફળતાનો ભય, મૃત્યુ તથા રોગનો ભય, સાપ તથા બીજાં હિંસક પ્રાણીઓનો ભય-એવા એવા અનેક ભયો માનવને વીંટી વળ્યા છે. છતાં પણ જીવનમાં અભયને કેળવ્યા વગર છૂટકો નથી એ પણ એટલું જ સાચું છે. નિર્ભય માણસ જ સુખી બને છે, હિંમતપૂર્વક કોઈ કામ કરી શકે છે, ને આગળ વધે છે.

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે ભયમાંથી મુક્તિ મેળવીને નિર્ભયતામાં પ્રતિષ્ઠિત થવાય શી રીતે? નિર્ભય બનવા માટે માણસે સત્યના ઉપાસક બનવું જોઈએ. જે સત્યને વળગી રહે છે ને સત્યમય જીવન જીવે છે એ સદાય નિર્ભય હોય છે. એને સ્વાભાવિક રીતે જ કોઈનો ભય નથી લાગતો. બૂરા માર્ગે પગલાં ભરનારને તથા બૂરાં કર્મ કરનારને ડગલે ને પગલે ભય, ચિંતા ને શંકા સતાવે છે. એટલે જીવનને નિર્ભય કરવા માટે એ આવશ્યક છે કે માણસ સન્માર્ગગામી બની બૂરાઈનો આશ્રય ભૂલેચૂકે ના લે.

નિર્ભય થવામાં મદદરૂપ થનારી બીજી વસ્તુ ઈશ્વર પરની શ્રદ્ધાભક્તિ છે. જેની અંદર ઈશ્વરની શ્રદ્ધાભક્તિ છે તે જાણે છે કે ઈશ્વર એની રક્ષા કરવા માટે સર્વ સ્થળે અને સર્વ સંજોગોમાં તૈયાર છે. એવી પ્રતીતિને પરિણામે એને કોઈ પણ પ્રકારનો

ભય નથી લાગતો. સીતાને અશોકવાટિકામાં રાખવામાં આવેલી. ત્યાં એની આજુબાજુ રાક્ષસીઓ હતી તોપણ એ નિર્ભય રહી, કારણ કે એનું મન રામમાં લાગેલું હતું. ઈશ્વરની એવી શ્રદ્ધાભક્તિથી સંપન્ન થઈને જ ઊંચી કોટિના ભક્તો તથા સાધકો હિંસક પશુઓથી ભરેલાં એકાંત સ્થાનોમાં સાધનાપરાયણ થઈને નિવાસ કરતા અને ક્યાંક ક્યાંક આજે પણ કરી રહ્યા છે. જેને ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા છે તેને ભયભીત થવાનું કોઈ કારણ નથી રહેતું.

સ્વામી વિવેકાનંદે એક ઠેકાણે કહ્યું છે કે, ‘જેનામાં સત્ય, નિર્ભયતા ને પવિત્રતા છે તે માણસ સંસારના ગમે તે ખૂણામાં રહેતો હોય તોપણ સલામત છે. ત્રણે ગુણોથી સંપન્ન થયેલો એક જ આત્મા ત્રિલોકને પણ વશ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે.’ એમના શબ્દોને જરાક જુદી રીતે ગોઠવીએ તો કહી શકીએ કે, ‘જેનામાં સત્ય પ્રત્યેનો પ્રેમ તથા પવિત્રતા છે તે નિર્ભય અથવા સલામત બનીને ગમે ત્યાં રહી શકે છે.’ સત્યનો પ્રેમ અથવા આગ્રહ અને પવિત્રતા માણસને નિર્ભય બનાવે છે એ તો સાચું જ પરંતુ એ ઉપરાંત એ પણ એટલું જ સાચું છે કે જેનામાં લૌકિક, લાલચ અને પરાવલંબનનો અભાવ હોય છે એ પણ નિર્ભય બની શકે છે. જે બીજા પાસેથી કાંઈક કરાવવા, કઢાવવા કે કમાવા માગે છે અને બીજા પર નિર્ભર છે તે પોતાના વિચારોને નિર્ભયતાપૂર્વક વ્યક્ત નથી કરી શકતા. પરંતુ એથી ઊલટું જે નિષ્કામ ને નિઃસ્વાર્થભાવથી ભરપૂર છે. સ્વમાની ને સ્વાશ્રયી છે, એ કોઈનાથી પણ ડર્યા વિના અને કશાથી ડગ્યા વિના પોતાના અભિપ્રાયને છરેચોક જાહેર કરી શકે છે. જે યોગ્ય લાગે છે તે કરીને જ રહે છે. ઉપનિષદમાં જે કહ્યું છે કે

એના ભયથી સૂર્ય તપે છે, વાયુ વાય છે, ને મૃત્યુ કાર્ય કરે છે, એ તો પરમાત્માના અનંત સામર્થ્યનો અને એમની સર્વોપરિતાનો પરિચય કરાવવા માટે કહેલું છે. એમાં કરાયેલા ‘ભય, શબ્દનો પ્રયોગ ભીતિના અર્થમાં નહીં, પરંતુ શક્તિના અથવા નિયંત્રણના અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે. એટલે કે પરમાત્માની શક્તિથી કે પરમાત્માના નિયંત્રણને લીધે સૂર્ય તપે છે અને બીજા પદાર્થો પોતપોતાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત રહે છે.’

કેટલાક લોકો ‘ભય વિના પ્રીત નહીં’ના સિદ્ધાંતમાં માનતા હોય છે. એ સંબંધી અમારી હાઈસ્કૂલના પ્રિન્સિપાલે આપેલા એક દૃષ્ટાંતનું હજુ મને સ્મરણ થાય છે. એમણે કહેલું કે આફ્રિકામાં એક ઠેકાણે ત્રણ-ચાર છોકરાઓ રમી રહેલા. એમાં એક અંગ્રેજ છોકરો પણ હતો. રમતાં રમતાં કોઈ મતભેદ ઊભો થતાં અંગ્રેજ છોકરાએ આફ્રિકન છોકરાને ગાલે તમાચો મારી દીધો અને એને ગાળો દેતાં ધમકી આપવા માંડી. આફ્રિકન છોકરો આરંભમાં તો એ આકસ્મિક બનાવથી ડહાઈ જ ગયો, પરંતુ પાછળથી તરત એણે પોતાની બધી જ હિંમત એકઠી કરીને એ અંગ્રેજ છોકરાને વળતા બે તમાચા લગાવી દીધા. અંગ્રેજ છોકરા પર એની અસર અત્યંત અણધારી અને ભારે થઈ. એણે ગાલને પંપાળતાં પોતાનો હાથ લાંબો કર્યો, પેલા આફ્રિકન છોકરાના હાથ સાથે હાથ મિલાવ્યો, ને મોંને મલકાવવાનો અભિનય કરતાં કહ્યું : ‘હવે મિત્રો છીએ.’

દુનિયામાં એવું દેખાય છે પણ ખરું. જ્યાં બળ હોય છે ત્યાં માણસ સહેલાઈથી વશ થઈ જાય છે. બળવાન બીજા પર શાસન કરે છે. શિક્ષણ આપતી વખતે પણ છોકરાઓની ઉપર બળપ્રયોગ કરવાની ફિલસૂફીમાં માનનારા વડીલો ને શિક્ષકો

આપણે ત્યાં સારી સંખ્યામાં મળી આવે છે. પરંતુ એમણે એક વાત યાદ રાખવાની છે કે ભય કે બળપ્રયોગથી કદાચ પ્રીત થતી હોય કે થતી દેખાતી હોય તોપણ એ પ્રીત સમજપૂર્વકની, અંતરના ઉમળકાવાળી, સાચી કે સ્થાયી નથી હોતી. એ પ્રીત પરવશ થઈને થયેલી લાચારીને લીધે જાગેલી, ઉપરચોટિયા, તકલાદી તથા તકવાદી હોય છે. એ પ્રીત ક્યારે અપ્રીતમાં પરિણમે ને સંજોગો બદલાતાં શત્રુભાવે બહાર પડે એ વિશે કશું જ ચોક્કસ નથી કહી શકાતું. એટલે એવી પ્રીતના પિતા ભય કે બળપ્રયોગની તરફેણ કે હિંમત આપણે નથી કરી શકતા.

સમાજમાં જો બધા સત્યપરાયણ, સદાચારી, સત્કર્મી, સેવાભાવી ને સ્નેહમય જીવન જીવતા થઈ જાય તો જુદી જુદી જાતના ભયોનો અને એમને પેદા કરનારાં કારણોનો કાયમ માટે લોપ થઈ જાય. માનવસમાજની એ કુણતા છે કે મોટા ભાગના માનવો એવું જીવન નથી જીવતા. એટલે સમાજમાં અનેક જાતના ભયોની ભૂતાવળ દેખાયા કરે છે. માનવમન પરિષ્કૃત નહીં થાય ત્યાં સુધી ભયમુક્ત બનવાની કોઈને આશા નહીં રહે. જગતમાં સંશોધનના ક્ષેત્રમાં વિજ્ઞાન આગળ વધતું જાય છે અને અવનવા આવિષ્કારો કરે છે. પરંતુ એની સાથે માનવનું મન સાત્ત્વિક, સદાચારી ને સંયમી નહીં થતું જાય તો ભય રહેવાનો જ. એનું અંતર અશાંત રહેવાનું. વિજ્ઞાનની સાથે મનોવિજ્ઞાન અને આત્મવિજ્ઞાનનો વિકાસ પણ થવો જ જોઈએ. તંદુરસ્ત, સુસંસ્કૃત, સમૃદ્ધ સમાજને માટે એ આવશ્યક છે. પરંતુ એ આવશ્યકતાનું સ્મરણ જોઈએ તેટલું ના રહેવાથી, પશ્ચિમના દેશોમાં દેખાય છે તેમ, પ્રજા એક પ્રકારની અસ્વસ્થતા, ઉદ્વિગ્નતા અને ભીતિમાં જીવી રહી છે. ભયની એ લાગણી

જીવનને માટે આશીર્વાદરૂપ તો નથી જ. ભય માનવના ચિત્તતંત્ર પર ઘણી માઠી અસર કરે છે, અંતરને અસ્વસ્થ બનાવે છે, અને પ્રાણમાં ખળભળાટ મચાવી, જ્ઞાનતંતુઓમાં નિર્બળતા લાવી, શરીરને નબળું કરે છે. જે વ્યક્તિ કે સમષ્ટિને સતત ભયની નીચે જીવવું પડે છે તે નરકયાતના ભોગવે છે અથવા મૃતઃપ્રાય બનીને જીવે છે એવું કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી થતી.

ભયનાં કેટલાક સ્વરૂપો ઉદાત્ત, આશીર્વાદરૂપ અને વિકાસમાં સાધક પણ છે એ હકીકત ખાસ યાદ રાખવાની છે. જેમ કે, લોકાપવાદનો ભય, ઈશ્વરનો ભય, પાપનો ભય. મરણનો ને પછીની દુર્ગતિનો ભય, અને સન્માર્ગમાંથી ચલિત થવાનો ભય. લોકાપવાદનો ભય માણસને હંમેશાં જાગ્રત રાખે છે ને લોકોમાં નિંદાપાત્ર ના થવાય તેવાં કર્મો કરવાની પ્રેરણા પૂરી પાડે છે. ઈશ્વરનો ભય રાખીને માણસ પાપ નથી કરતો. પાપના ભયથી સત્કર્મપરાયણ બને છે. મરણના ભયથી મરણ મહોત્સવરૂપ બની રહે એ માટે ડગલે ને પગલે સાવધ રહીને સાધન કરી છૂટે છે. મરણ પછીની દુર્ગતિના ભયને લીધે એવી દુર્ગતિ ના થાય તે માટે દુષ્કર્મોથી મુક્ત રહે છે. ને સન્માર્ગમાંથી ચલિત થવાના ભયને લીધે પળેપળે જાગ્રત રહે છે, સંભાળીને ચાલે છે. એ ભયો મનને નિર્બળ બનાવતા હોય તો બાધક પણ ઠરે છે. લોકાપવાદના ભયથી કેટલીક વાર માણસ લોકોમાં અપ્રિય ના થવા માટે સાચું કહેતાં કે કરતાં ડરે છે. ઈશ્વરનો ભય માત્ર નામનો જ રાખે છે. પાપનો ભય પોતાની દુર્બળતાને દબાવવા કે પોષવા માટે જ સેવતો હોય છે. મરણનો ભય રાખીને ડરપોક બને છે ને જીવન પ્રત્યેનો પ્રેમ અને રસ ખોઈ

બેસે છે. મરણ પછીની દુર્ગતિનો ભય રાખીને સત્કર્મોનું અનુષ્ઠાન નથી કરતો, અને સન્માર્ગમાંથી ચલિત થવાના ભયથી સાશંક, અસ્વસ્થ અને ચિંતિત બની જાય છે. એવી પ્રતિકૂળ અસરોમાંથી બચીને જો ભયનો ઉપયોગ માણસ પોતાના જીવનને વિશુદ્ધ કે વિકસિત બનાવવા કરતો હોય તો તે ભયો આવકારદાયક છે. કવિ કાલિદાસના શબ્દોમાં કહીએ તો એ સંજોગોમાં ‘વિષમપ્યમૃત ભવેત્’ એ ભયનું વિષ એને માટે અમૃતરૂપ થઈ રહેશે. નહીં તો ‘અમૃત વા વિષમ્’ અમૃતને બદલે વિષ બનીને વિઘાતક ઠરશે. પરંતુ ઉપર વર્ણવેલા વિવિધ ભયો; ભયો નથી. પરંતુ ખ્યાલો કે વિચારો છે એમ કહેવું ઉચિત છે. ભય તો માણસ સંસારમાં કોઈનો પણ શા માટે રાખે અને એ ભય રાખે એવી ભલામણ પણ આપણે શા માટે કરીએ? સંસારમાં ભયનું નહીં, અભયનું; વેરનું નહીં, પ્રેમનું; શોકનું નહીં, હર્ષનું; કપટનું નહીં, નિષ્કપટતાનું; અશાંતિનું નહીં, શાંતિનું; ને આસુરી સંપત્તિનું નહીં, દૈવી સંપત્તિનું સામ્રાજ્ય ફેલાય એવી ઈચ્છા જ આપણે તો રાખવી જોઈએ.

ભયની વૃત્તિ પર વિજય મેળવવા માટે ઈશ્વરની સર્વ વ્યાપકતા ને સર્વસમર્થતાનો વારંવારનો વિચાર ખૂબ જ ઉપયોગી થઈ પડે છે એ વાત અગાઉ કહી દીધી છે. ઈશ્વર સર્વવ્યાપક છે એવું જાણ્યા પછી કોઈનો પણ ભય શા માટે રહે? ઈશ્વર સર્વત્ર છે ને સૌમાં છે, એમના વિના સંસારના પ્રેરક-નિયામક બીજા કોઈ જ નથી, પછી કોઈનોય ભય રાખવાનું કારણ ક્યાં છે? ઉપનિષદે એ જ અર્થમાં કહ્યું છે કે, ‘દ્વિતીયાદૈ ભયં ભવતિ’ ભેદભાવમાંથી, દ્વૈતની ભાવનામાંથી જ ભય જન્મે છે; ઈશ્વરના દર્શનમાંથી નહીં. પ્રહ્લાદ બધે ઈશ્વરને જોતા એથી નિર્ભય

હતા. મીરાંનું પણ એવું જ હતું. સાચા જ્ઞાની કે ભક્તના સંબંધમાં એવું જ સમજવાનું છે. ઈશ્વર સર્વવ્યાપક છે તેમ સર્વસમર્થ પણ છે એવું જણાઈ જાય તો બધી જાતની ચિંતા, વ્યથા તથા ભીતિનો અંત આવે. સર્વસમર્થ ઈશ્વરનું શરણ લેવાથી ને સ્મરણ કરવાથી બધાં જ વિઘ્નો દૂર થઈ જશે ને જીવન સલામત તેમજ ઉજ્જવળ બનશે એવી શ્રદ્ધાનો ઉદય થતાં એ બળવાન બનતાં માનવ નિશ્ચિંત અને નિર્ભય બને છે. સાથેસાથે, આત્મસ્વરૂપના વિચારથી પણ નિર્ભયતા કેળવી શકાય છે. આત્મસ્વરૂપનું ચિંતન-મનન કરનાર જાણે છે કે પોતે શુદ્ધ, બુદ્ધ, આત્મા છે, રાગદ્વેષ, કામક્રોધ તથા ભયાદિથી મુક્ત છે. આત્મજ્ઞાનની એવી વિચારણાથી આત્મભાવ દૃઢ બનતાં માણસ નિર્ભય બને છે. એવી રીતે ભક્તિભાવને વધારીને તથા આત્મજ્ઞાનનો આધાર લઈને બંને રીતે ભયની વૃત્તિમાંથી મુક્તિ મેળવી શકાય છે.

તાજેતરમાં થઈ ગયેલા મહાત્મા મંગતરામ એક વાર કાશ્મીરના પર્વતોની એક ગુફામાં રહેલા. એક દિવસ રાતે પોતાના નિત્યનિયમ પ્રમાણે એમના સેવક બનારસીદાસને રાતે એક વાગે ઉઠાડ્યા ને ફાનસ કરીને પોતે જે લખાવે તે લખવા કહ્યું.

બનારસીદાસ રોજ તો લખવા મંડી જતા, પરંતુ એ દિવસે એમની હિંમત ના ચાલી, કારણ કે ગુફાના દ્વાર પાસેથી વાઘનો અવાજ આવતો તો !

એમણે મહાત્મા મંગતરામને પોતાનો ભય કહી બતાવ્યો. મંગતરામ હસીને બોલ્યા : ‘હજુ તને ઈશ્વરની સર્વવ્યાપકતામાં ને રક્ષકતામાં વિશ્વાસ નથી ?’

ઊભા થઈને દ્વાર પાસે એ પહોંચ્યા ને વાઘના શરીરે હાથ ફેરવતા બોલ્યા : ‘બેટા, હવે ચાલ્યો જા. બનારસી ડરે છે. એનો પ્રેમ અને વૈરાગ્ય હજુ કાચો છે.’

આજ્ઞાકિત સેવકની જેમ વાઘ જતો રહ્યો એટલે એ અંદર આવ્યા. બનારસીદાસ તો એ જોઈને આત્મા જ બની ગયા. મંગતરામની મહાન શક્તિના અનુભવથી એમને માટેની આદરભાવ વધી પડ્યો.

ઈશ્વરની મંગલમયતામાં વિશ્વાસ થવાથી પણ અભયની પ્રાપ્તિ સહેલાઈથી થઈ શકે છે. પછી ભૂત કે ભાવિ કશાનો ભય નથી રહેતો, ગ્રહ કે નક્ષત્રનો પણ નહીં. માણસ જાણે છે કે ઈશ્વર મંગલમય હોવાથી એણે જે કર્યું છે, એ જે કરે છે ને કરશે તે પણ મંગલને માટે જ હતું, છે ને હશે. એટલે એ સંબંધી ભીતિ રાખવાનું કે દુઃખી થવાનું કોઈ જ કારણ નથી. કેટલાક ભયો કલ્પિત અથવા માની લીધેલા હોય છે, ને કેટલાક વાસ્તવિક અથવા કારણયુક્ત, માની લીધેલા, વજૂદ વગરના, ભયોમાંથી છૂટવાનું અશક્ય થઈ પડે છે. ઈશ્વરકૃપા ને મજબૂત મનોબળ હોય તો જ એમાંથી છૂટી પડે છે, બાકી કારણયુક્ત નાનામોટા ભયો, એમના ઉપાયો અજમાવીને, દૂર કરી શકાય છે. એકદમ અભયની અવસ્થામાં કદાચ ના રહી શકાય તોપણ વધારેમાં વધારે અભયની અવસ્થામાં તો જીવી જ શકાય છે. એવી રીતે જિવાય તોપણ ઓછું નથી.

—શ્રી યોગેશ્વરજી

(આત્માની અમૃતવાણી)

॥ गुरु साक्षात् महेश्वर ॥

કુરુક્ષેત્રની રણભૂમિ પર ગાંડિવધારી અર્જુનના ચિત્તમાં સંશય જાગ્યો ત્યારે સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ એની પાસે હતા, પરંતુ બધાને સખા શ્રીકૃષ્ણ ક્યાંથી સાંપડે ? મનમાં સંશય અને અશ્રદ્ધા જાગી હોય ત્યારે સીધેસીધા પરમાત્માને ક્યાંથી પૂછી શકીએ ? પૂછીએ તો પણ ઉત્તર ક્યાં મળે છે ?

નિરુત્તર એવા આપણે દિશા ખોઈ બેસીએ નહીં, તે માટે ગુરુ આપણી શ્રદ્ધા પરમાત્મામાં રોપે અને દઢ કરે છે. આવી દ્વિધા, મૂંઝવણ અને સંકટ સમયે ગુરુ સાધકનો હાથ પકડે છે. આ સમયે કંઈ પરમાત્મા હાથ પકડવા આવતા નથી. એ કાર્ય તો ગુરુ કરે છે અને ફરી આપણી શ્રદ્ધા ગુરુકૃપાને પરિણામે પરમાત્મામાં દઢ થાય છે, આથી જ ‘હનુમાન ચાલીસા’માં કહ્યું છે, “કૃપા કરહુ ગુરુદેવકી નાઈ.”

બીજાએ કરેલી કૃપા કરતાં ગુરુદેવ જે કૃપા કરે છે, તે વિશેષ કૃપા છે. શા માટે ગુરુકૃપાને ‘બલિયસી’ કહેવામાં આવી છે ? એનાં બે મુખ્ય કારણો છે : એક તો પાત્રતા હોય એને જ ગુરુકૃપા સાંપડે છે. મોહનિદ્રામાંથી જાગેલો શિષ્ય યોગ્ય રીતે ઘડાયો હોય તો જ એને આવી કૃપા પ્રાપ્ત થાય છે. આમ, તો વિશ્વના તમામ જીવો પ્રત્યે ગુરુકૃપા વરસતી હોય છે, પરંતુ એને પામવા માટે તો પાત્રતા જોઈએ.

અન્ય કૃપાઓના સંદર્ભમાં ગુરુકૃપા વિશિષ્ટ એ માટે છે કે એની પાછળ કોઈ સ્વાર્થમય પ્રયોજનલક્ષી કારણ હોતું નથી. અન્ય સ્થળે કૃપા કરવામાં આવે ત્યારે એની પાછળ

પુણ્યપ્રાપ્તિનો કે અન્ય લાભનો હેતુ હોય છે, જ્યારે ગુરુકૃપા એ તો નિષ્કામ, સહજ કલ્યાણના ભાવથી પ્રેરાયેલી એવી ‘અહેતુકી કૃપા’ છે, અને તે ગુરુકૃપા દ્વારા શિષ્યનું આંતરરૂપાંતર સાધે છે. ગુરુ પાસે રહીને પણ જો બાહ્યદષ્ટિ રાખો, તો બાવાના બેય બગડ્યા જેવું થશે.

ઘણી વ્યક્તિઓ ગુરુના બાહ્ય વેશ, વાણી કે આચરણ પર સવિશેષ ભાર મૂકતી હોય છે. ક્યારેક ગુરુના સામીપ્યને કારણે એના મનમાં એવો તરંગ પણ જાગે છે કે ગુરુ અને હું બંને સમાન છીએ, તો પછી એ ગુરુ શેના ? જે પ્રકારે હું ભોજન કરું છું, તે જ પ્રકારે ગુરુ ભોજન કરે છે, જે રીતે હું બોલું છું, એ જ રીતે એ બોલે છે, જેમ મને થાક લાગે છે, એમ એમને પણ થાક લાગે છે અને ક્યારેક તો મારા કરતાં વધુ થાક લાગે છે. તો પછી એ ગુરુ શાના ? ગુરુના બાહ્યરૂપને જોનાર ઘણીવાર આ રીતે ભૂલા પડી જતા હોય છે.

હકીકતમાં તમે જે કરતા હો, તે જ ગુરુ કરતા હોય તો તેનો છેદ ઉડાડી દો. આ સમાન બાબતોનો છેદ ઉડાડ્યા પછી જે વધે તે ગુરુત્વ. બાહ્યરૂપ તો સમાન હોય, પણ એ સમાનતાની બાદબાકી કરી નાંખ્યા પછી જે કંઈ બાકી રહે તે ગુરુત્વ. એની અંતરથી આરાધના, ઉપાસના કરો અને એ માર્ગે અનુસરણ કરો.

ઉત્તમ કવિતા રચવાના બધા ય નિયમ જાણીને એ મુજબ કવિતા રચવાથી ઉત્તમ કવિતા રચાતી નથી, પરંતુ કવિતામાં પ્રાણ પૂરે છે કવિની સર્જકતા, કલ્પના અને દર્શન. આ જ રીતે ગુરુમાં જે વિશિષ્ટ બાબત છે તેની ઉપાસના કરીએ, તો જ ગુરુનું સ્વરૂપ પામી શકાય.

“ગુરુ અતિ કઠોર અને મહાવિનાશક છે” એમ કહીએ, ત્યારે હૃદયને આઘાત લાગે, પરંતુ આના જેવી સત્ય હકીકત બીજી એકેય નથી. એનું કારણ એ છે કે ગુરુનું કાર્ય શિષ્યના હૃદયમાં ધરતીકંપ સર્જવાનું છે. આથી જ ગુરુને ‘મહેશ્વર’ કહ્યા છે.

ગુરુ એટલે હળવે હળવે થતો ધરતીકંપ. પ્રકૃતિમાં જે ધરતીકંપ થાય છે, એ તો થોડી મિનિટનો ખેલ હોય છે અને જ્યાં થોડી ક્ષણો પહેલાં વાદળ સાથે વાતો કરતો પર્વત હોય છે, ત્યાં અતલ ઊંડાણ ધરાવતો સાગર બની જાય છે. ધરતીકંપ જળને સ્થળ બનાવે છે અને સ્થળને જળ બનાવે છે. વેરાન રણમાં થોડીક ક્ષણોમાં ઊંચા પર્વતો સર્જાય છે અને થોડીક ક્ષણોમાં ગગનચુંબી મકાનો ધરાશાયી થઈને ધરતી પર ઢળી પડે છે. ગુરુ આવો જ ધરતીકંપ છે, માત્ર એ શિષ્યના હૃદયમાં પોતાના આગવા ધૈર્યથી ધરતીકંપ સર્જે છે.

પ્રકૃતિનો ધરતીકંપ ત્વરિત અને દૃષ્ટિગોચર થાય તેવો હોય છે, જ્યારે ગુરુ જે ધરતીકંપ સર્જે છે તે મંદ મંદ ગતિ ધરાવતો અદૃશ્ય હૃદયકંપ હોય છે. ગુરુ શિષ્યના અહંકારની ઈમારતની એક એક ઈંટ ખેસવતા જશે અને એને આખીય ધરાશાયી કરી દેશે. બંધ બારણાંઓ પર લાગેલાં આગ્રહોનાં તાળાં એક પછી એક ખોલતાં જશે. એનાં ખુલેલાં દ્વારોમાંથી હૃદય-ખંડમાં લપાયેલાં કામ, ક્રોધ, દ્વેષ જેવાં કષાયોને શોધીને બરાબર પકડશે અને ત્યારબાદ એને બહાર ધકેલી દેશે.

થોડા સમય બાદ શિષ્ય અનુભવશે કે ધરતીકંપને કારણે વેરણછેરણ પડેલા ભંગારની માફક એના તીવ્ર આગ્રહો, વર્ષો

જૂના અભિપ્રાયો, દૃઢ માન્યતાઓ, ભ્રાંત ધારણાઓ અને મનગઢંત ખ્યાલો તૂટીને છેક દૂર-દૂર સુધી વિખરાઈને પડ્યા છે. ધરતીકંપના અવાજને પરિણામે પ્રમાદમાં જીવતો શિષ્ય જાગૃત બની જશે અને એના ચિત્તને ચકળવકળ ઘૂમાવતી ઈંદ્રિયલોલુપતા ધરતીમાં ક્યાંય ગરક થઈ ગઈ હશે.

વ્યક્તિમાં પૂર્વ ખ્યાલો અને પરંપરાગત માન્યતાઓ જેટલાં દૃઢ, એટલો ગુરુનો પ્રયત્ન વિશેષ રહે છે. આવા પ્રયત્નમાં ગુરુ જુદાં જુદાં રૂપ ધારણ કરે છે. એ ક્યારેક શિષ્ય પ્રત્યે વજ્રથી પણ વધુ કઠોર બની જાય છે અને ક્યારેક પુષ્પથી પણ વધુ કોમળ બની જાય છે. ગુરુ ક્યારેક સાધના-માર્ગમાં આગળ વધતા શિષ્યને જોઈને અતિ પ્રસન્ન થઈ જાય છે, તો ક્યારેક અવળે માર્ગે જતાં શિષ્યને જોઈને એને સખત ઉપાલંભ આપે છે અને ક્રોધાચ્છાદિ પણ બની જાય છે. ક્યારેક શિષ્યની પીઠને હેતથી પંપાળે છે, તો ક્યારેક એને મૂંઝવણોના મહાસાગરમાં જોશભેર ધક્કો મારે છે.

ભારતીય પરંપરામાં ગુરુનું મહિમાગાન ઘણું થયું છે, પરંતુ શિષ્યઘડતર માટેના ગુરુના પુરુષાર્થ પર એટલું લક્ષ આપવામાં આવ્યું નથી. કલાકાર ચિત્રનું સર્જન કરે, સ્થપતિ સ્થાપત્યનું સર્જન કરે અને શિલ્પી શિલ્પ સર્જન કરે એવું સર્જન ગુરુ કરે છે એવી વાત સર્વત્ર પ્રચલિત છે, પરંતુ શિલ્પીના સર્જન કરતાં કે કલાકારના ચિત્રસર્જન કરતાં ગુરુનું શિષ્ય-સર્જન વધુ શ્રમ, ધૈર્ય, કસોટી અને પુરુષાર્થ માગે છે.

ગુરુને પ્રારંભે તો શિષ્યની બાહ્ય અને આંતરિક આડોડાઈનો સામનો કરવો પડે છે. કેટલીક વ્યક્તિ શંકાથી ગુરુ પાસે જાય છે

એટલે એની પહેલી નજરમાં શ્રદ્ધા નહીં, પણ શંકા હોય છે, આથી એનું ભટકતું ચિત્ત ગુરુ કહે એનાથી વિપરીત દિશામાં વિચારતું હોય છે. ક્રિયાને બદલે પ્રતિક્રિયા અને આજ્ઞાપાલનને બદલે એ વિરોધી વર્તન કરે છે. ગુરુ એને અમુક પ્રકારનો આહાર લેવાનું સૂચવે, અમુક સાધના-પદ્ધતિ શીખવે, અને અમુક જાતનું ધ્યાન કરવાનું કહે, તો આગંતુક વ્યક્તિ પૂર્વસંસ્કારોના બળે એનાથી તદ્દન ઉલટું કાર્ય કરશે.

એક તો એનું ચિત્ત જ એવી નકારાત્મકતાથી કેળવાયેલું હોય છે કે પહેલાં એ ઈકરાર (સ્વીકાર)ને બદલે 'ઈન્કાર'થી કામ શરૂ કરશે. શિષ્ય થવા આવનારો પહેલાં તો એની માન્યતાઓ પ્રમાણે ચાલશે અને એમાં પણ કેટલાક તો મનોમન કે નિકટતાં વર્તુળોમાં ગુરુની વખતોવખત નિંદા કરશે. આમ, અણઘડ શિષ્યની સામાન્ય રીતે અણગમતી લાગે એવી ઘણી બાબતોનો ગુરુ સહજ રીતે સ્વીકાર કરશે અને ગુરુની નજર શિષ્યની નિંદા પર નહીં હોય, એની આડોડાઈ પર નહીં હોય, એની નજર તો શિષ્યના ઘડતર પર હશે, એટલે ગુરુ બધી બાબતોની ઉપેક્ષા કરીને શિષ્યનું ઘડતર કરે છે.

ચિત્રકાર અને શિલ્પી જે સર્જન કરે છે, એમાં કેનવાસ કે પથ્થર એમનો કોઈ વિરોધ કરતા નથી. કેનવાસ ક્યારેય એમ કહેતું નથી કે મારા પર કાળો રંગ લગાડશો નહીં કે પથ્થર ક્યારેય શિલ્પીને એમ કહેતું નથી કે જરા ધીમેથી ટાંકણાં મારો. શબ્દ ક્યારેય સર્જકને એમ કહેતો નથી કે મને આમ લખો, મારી જોડણી આમ કરો અને આ રીતે પ્રાસ મેળવો. જ્યારે

શિષ્ય ગુરુના શિક્ષણની સામે થઈ જતો હોય છે. કાગળ પર કવિતા લખો કે નિબંધ લખો, તો કાગળ કશો વાંધો કે વિરોધ કરતો નથી, પરંતુ સંસારથી ઘડાઈને આવેલો શિષ્ય તો એવી ઘણી વસ્તુઓ લઈને ગુરુ પાસે આવ્યો હોય છે, જેથી તે પ્રગટ કે પ્રચ્છન્ન રીતે ગુરુનો વિરોધ કરે છે.

એને પોતાને વિશે અતિ પ્રચંડ અભિમાન હોય છે. સાંસારિક સફળતાઓનાં ગુમાનની ગાંસડી લઈને એ ગુરુ પાસે આવ્યો હોય છે. તમામ ઈંદ્રિયોનો સ્વાદ પામેલો હોય છે. એને સાત્ત્વિકતાનો સ્વાદ પહેલાં તો ઘણો અળખામણો લાગે છે. એના ભીતરમાં કષાયના કેટલાય જવાળામુખી ધખધખી રહ્યા હોય છે અને માયા, મિથ્યા અને પ્રમાદ એને કોઠે પડી ગયા હોય છે. ગુરુ આવા શિષ્યોના ઘડતરનું કામ કરે છે.

શિષ્યની પ્રકૃતિ એમના ઘડતરકાર્યમાં ડબલરૂપ બનતી હોય છે. શિષ્યના પૂર્વ અનુભવો એમને અવરોધરૂપ બનતા હોય છે અને એનો સ્વભાવ આડે આવતો હોય છે.

આ રીતે અત્યંત જાગૃતિ, સાવધાની અને સૂક્ષ્મતાથી ગુરુએ શિષ્યને કેળવવાનું ભગીરથ કાર્ય કરવું પડે છે. કાગળ બગડી જાય તો બીજો લઈ શકાય, મૂર્તિ રચતાં શિલ્પીથી કોઈ ભૂલ થાય તો એક પથ્થર ફેંકી દઈને બીજા પથ્થર પર એ પોતાનું કામ શરૂ કરે, પરંતુ ગુરુને તો એ જ શિષ્ય પર પોતાનું કામ કરવાનું છે અને એના મનમાં વર્ષોથી કે ભવોભવથી જામી ગયેલાં જાળાંને સાફ કરીને એમાં નવું અજવાળું પાથરવાનું હોય છે.

॥ મા આનંદમયી પ્રસંગપરાગ ॥

(‘મા’ના પરિભ્રમણનો પ્રારંભ)

‘મા’ ક્યારેક-ક્યારેક અન્નની જેમ જળનો પણ ત્યાગ કરતાં હતાં. એકવાર તેમણે સતત તેર દિવસ સુધી પાણી પીધું નહોતું. બીજીવાર તેવીસ દિવસ સુધી પાણી પીધું નહોતું. એ વખતે તો તેઓ મોં પણ પાણીથી ધોતાં નહોતાં.

તેવીસ દિવસ પસાર થયા પછી વહેલી પરોઢે ત્રણ વાગ્યે ‘મા’ ઊઠ્યાં. તે વખતે તેમની પાસે ભોળાનાથ, ગુરુપ્રિયાદીદી, કમલકાન્ત, અટલબાબુ અને નંદુ સૂતાં હતાં. ‘મા’એ બધાંને ઉઠાડ્યાં. એક લોટો પાણી માગ્યું. પાંચેને ચરણામૃતની જેમ થોડું-થોડું પાણી આપી બાકીનું પોતે પી ગયાં. તેઓ બહાર ગયાં. ત્યાં ઉંબરા પર કમળનાં પાંચ પુષ્પ પડ્યાં હતાં. ‘મા’એ તે લાવી બધાંને આપ્યાં. પણ એ સમયે એ પુષ્પો ત્યાં કેવી રીતે આવ્યાં એનું રહસ્ય તેમણે છતું ન કર્યું. પણ બધાંને પ્રતીતિ થઈ કે ‘મા’ની શક્તિ અપાર છે.

એક દિવસ ‘મા’ શાહબાગમાં બધાં સાથે બેઠાં હતાં. જાતજાતની વાતો થતી હતી. ઓચિંતા ‘મા’ ઊભાં થયાં. કપડાં વ્યવસ્થિત કરી માથે ઓઢી બેસી ગયાં. ગુરુપ્રિયાદેવીએ પૂછ્યું, ‘શું છે, ‘મા’?’ ‘મા’એ કહ્યું, ‘રાયબહાદુર આવે છે’ અને ખરેખર થોડીવારમાં જ રાયબહાદુરની મોટર આવી પહોંચી.

કાશીનિવાસી કુંજબિહારી મુખોપાધ્યાય ‘મા’ના ભક્ત હતા.

એક વિખ્યાત જ્યોતિષીએ તેમના પાંચમા પુત્ર મનુનું શ્રાવણમાસમાં સર્પદંશથી અવસાન થશે એવી આગાહી કરેલી તેથી તેઓ ચિંતિત હતા. કુંજબાબુનાં પત્નીએ ‘મા’ને આ વાત કરી. ‘મા’એ શ્રાવણમાસમાં છોકરાને વિંધ્યાચલ લાવવાની સૂચના કરી. શ્રાવણમાસમાં ‘મા’, ભોળાનાથ સાથે કુંજબાબુનો પરિવાર અષ્ટભુજદેવીના દર્શનાર્થે રવાના થયો. પહાડ પર નાનકડી કેડી પર બધાં સંભાળીને જતાં હતાં. અચાનક ‘મા’એ થોભીને બાકીનાં બધાંને આગળ ન વધવા સંકેત કર્યો. ભોળાનાથે કેડી પર કાળો નાગ પડેલો જોયો. ‘મા’નો પગ તેના પર મુકાયો હતો અને તે ‘મા’ સામે જોઈ રહ્યો હતો. ‘મા’એ પગ ઊંચો કર્યો. સાપ સડસડાટ ચાલ્યો ગયો. પછી ‘મા’ અને તેમની મંડળી આગળ વધી.

મનુના પાંચ-છ વર્ષના ભાઈએ જ્યોતિષીની ભવિષ્યવાણી યાદ અપાવી. સૌને ખાતરી થઈકે મનુનો જીવ બચાવવા જ ‘મા’એ સાપ પર પગ મૂક્યો હતો. સીતાકુંડથી વિન્ધ્યાચળ પાછાં ફર્યા પછી ‘મા’એ મનુને કહ્યું, ‘મનુ, સાપ તને કરડશે એવું લખ્યું હતું, પણ કરડ્યો મને.’

બીજે દિવસે ભાઈજી વિંધ્યાચલ આવ્યા, અતિથિગૃહમાં રોકાયા. સર્પના પ્રસંગ વિશે સાંભળી તેઓ ‘મા’ને સર્પદંશની દવા લગાડવા લાગ્યા. ‘મા’એ કહ્યું, ‘સાપ તો ડાબા પગે કરડ્યો છે અને તમે દવા ચોપડો છો જમણા પગે ! મૂકો દવા. તેની જરૂર નથી.’

ભાઈજીએ જોયું કે ‘મા’ના ડાબા પગનો નીચેનો ભાગ

સર્પદંશથી લીલો થઈ ગયો હતો. આ જાણી કુંજબાબુનાં પત્ની ચીસ પાડી રડી પડ્યાં. ‘મા’એ તેમને પ્રેમપૂર્વક શાંત પાડ્યાં. સાપનું કરડવાનું તો નિશ્ચિત જ હતું. માત્ર મનુની પીડા ‘મા’એ પોતે લઈ લીધી. અલબત્ત, સર્વત્ર આવું શક્ય કદાચ ન પણ બનતું હોય.

મા એકવાર ઢાકાથી ગુરુપ્રિયાદેવીના ઘરે ટીકાટુલી પધાર્યાં. ઘણાં લોકો ‘મા’ના દર્શનાર્થે આવ્યા. કેટલાક રોગીઓ પણ આવ્યા. પરંતુ ‘મા’એ તેમના રોગોમાં રસ લીધો નહીં એટલે તેઓ નિરાશ થઈ પાછા ફર્યા. ગુરુપ્રિયાદેવીના સગાનો છોકરો કાળા તાવથી પીડાતો હતો. તેને ‘મા’ પાસે લાવી સુવડાવ્યો. તેને સાજો કરવા ‘મા’ને પ્રાર્થના કરી. ‘મા’એ કોળિયો ભાત માંદા છોકરાના હાથમાં મૂક્યો અને કહ્યું, ‘ખાઈ જા.’ તે ખાઈ ગયો. તરત તેનો તાવ ઊતરવા લાગ્યો. સાજો થઈ તે મા-બાપ સાથે બહાર ફરવા જાય છે.

ભોળાનાથે ભાઈજીને આગળ કહ્યું, ‘અત્યારની ઋતુમાં બહાર ન જવા ખૂબ સમજાવ્યાં, પણ તે તેમના સંકલ્પમાં દઢ છે. એટલે ના છૂટકે બહાર જવાની રજા આપી છે.’

‘શું વૃદ્ધ બાબા સાથે ‘મા’ એકલાં જશે?’ ભાઈએ પૂછ્યું.

ભોળાનાથે કહ્યું, ‘એટલે તો તમને બોલાવ્યા છે. મને તો તેમણે સાથે આવવાની ચોખ્ખી ના પાડી છે, એટલે હું તો જઈ શકું તેમ નથી; પણ મારી ઈચ્છા છે કે તમે સાથે જાઓ.’

ભાઈજી કશી તૈયારી વગર આવ્યા હતા, પણ ‘મા’ની દેખરેખ રાખવા માટે જવા માટે તૈયાર થઈ ગયા.

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૫૫

‘મા’એ રેલ્વેસ્ટેશને આવી કહ્યું, ‘આ ગાડી ક્યાં જાય છે?’ જવાબ મળ્યો : ‘મૈમનસિંગ.’

‘ત્યાંની ટિકિટ લઈ લો.’

મા, તેમના વૃદ્ધ પિતા બિપિનબિહારી અને ભાઈજી મૈમનસિંગ પહોંચ્યાં. ક્યાં જવું એ નક્કી કર્યું જ ન હતું. ભાઈજીએ પૂછ્યું, ‘મા, હવે ક્યાં જવાનું છે?’

‘પહાડ તરફ.’ ‘મા’એ કહ્યું.

‘આ ઋતુમાં પહાડ તરફ? ત્યાં તો ભારે વરસાદ હશે. વૃદ્ધ પિતાને લઈ ત્યાં જવું યોગ્ય લાગતું નથી. એકાંત જ જોઈતું હોય તો કોકસ બજારના સમુદ્રતીરે જઈએ.’

‘મા’એ જવાબ ન આપ્યો. છતાં ભાઈજી આશુગંજ પહોંચ્યા. ત્યાં વરસાદ શરૂ થઈ ગયો. ‘મા’ બોલ્યાં, ‘જો આ કાલે પણ આ જ જોઈશ.’

વાસ્તવમાં એવું જ થયું. બીજે દિવસે પણ વરસાદ ચાલુ રહ્યો. ચટ્ટગ્રામ થઈને કોકસ બજાર જવા સ્ટીમરમાં બેઠાં. સ્ટીમર સરિતામાંથી સમુદ્રમાં આવી ત્યારે ભયંકર તોફાન શરૂ થયું. સ્ટીમર આમથી તેમ ફંગોળાવા લાગી. પ્રવાસીઓ ડરી ગયા. માત્ર ‘મા’ જ સ્વસ્થ સાનંદ હતાં. તોફાન જોઈ તેઓ બોલ્યાં, ‘વિરામ વગર કેવું એકધારું કીર્તન ચાલી રહ્યું છે ! ભક્તિસાધના દ્વારા મનુષ્ય ઉન્નતિ ઈચ્છે તો આવા અખંડભાવે સ્મરણ, કીર્તન ને શ્રવણ ચાલતાં જોઈએ.’

બીજાં બધાંને તોફાનમાં અટ્ટહાસ્ય સંભળાતું હતું ત્યારે ‘મા’

૫૬

અધ્યાત્મ

અખંડ કીર્તન સાંભળી રહ્યાં હતાં ! થોડવારમાં સમુદ્રનું રૌદ્ર રૂપ શમી ગયું. પુનઃ તે શાંત ને સ્થિરભાવે શાશ્વતગાન ગાવા લાગ્યો.

કોકસ બજારના શાંત એકાંતમાં થોડા દિવસ રહ્યાં. ત્યાંથી તેમના પિતાજી સાથે આદિનાથ ગયાં. ભાઈજી ઢાકા પાછા આવી ગયા.

ભોળાનાથ ‘મા’ને કોલકાતા પાછાં લાવ્યાં. કોલકાતાથી દહેરાદૂન, અયોધ્યા, બનારસ, વિન્ધ્યાચળ, નવદ્વીપ વગેરે સ્થળોએ ગયાં. ત્યાંથી ચાંદપુર આવ્યાં. ત્યાંથી સિદ્ધેશ્વરી ગયાં. ત્યાં તેઓ લાંબો સમય રહ્યાં.

અત્યાર સુધી મોટે ભાગે ઘરની ચાર દીવાલોમાં રહી પરબ્રહ્મ સાથે તદ્રૂપતા સાધવાની સાધના સિદ્ધ થયા પછી ‘મા’ની વ્યાપક બનેલી ચેતનાને ભોળાનાથ પોતાની આમાન્યતા અનુશાસન નીચે લાંબો સમય સીમિત કરી શક્યાં નહીં. ભગવદ્-વિમુખ મનુષ્યોને ઈશ્વરાભિમુખ કરવાના ઉદ્દેશથી ‘મા’ના પરિભ્રમણોનો પ્રારંભ થઈ ગયો.

—ડૉ. પ્રસાદ બ્રહ્મભટ્ટ

‘પ્રભુ પ્રાપ્ત કરવા તમારા અંતરમાં તીવ્ર ભાવના જગાડો. એ તમારી સાથે જ છે. સર્વ કંઈ એ જ છે, એક શ્વાસનો પણ તમે એના સિવાય વિશ્વાસ કરી શકતા નથી. સર્વમાં એનું જ પ્રતિબિંબ છે.’

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૫૭

॥ ગંગા-માહાત્મ્ય ॥

ગંગાજીના સ્મરણમાત્રથી પીડા-દુઃખ દૂર થાય છે. સર્વ નદીઓમાં તે શ્રેષ્ઠ. સર્વ પાપોનો નાશ કરનારી છે. ગંગાજીના અભિષેકમાં બીજાં બધાં તીર્થોનો અભિષેક સમાવિષ્ટ છે.

જે મનુષ્ય ચારસો કોસ દૂર રહીને પણ ‘ગંગા ગંગા’ કહે છે તે પણ પાપમુક્ત થઈ જાય છે તો પછી જે ગંગાજીનો અભિષેક કરે છે તેની તો વાત જ શું કરવાની ?

વિષ્ણુ ભગવાનના ચરણોમાંથી પ્રકટ થયેલી, વિશ્વેશ્વર શિવના શિરમાં સ્થિર થયેલી ભગવતી ગંગાનું સેવન દેવતા તથા ઋષિમુનિઓ પણ કરવા ઈચ્છે છે તો પછી પામર મનુષ્યોની તો વાત જ શી કરવી ?

જે મનુષ્ય ગંગાજીની રેતીને પોતાના મસ્તકે લગાડે છે તે સ્થાનને ભગવાન શિવના અર્ધચંદ્રમાં નીચેનું ત્રીજું નેત્ર સમજવું જોઈએ.

પુણ્યસલિલા ભગવતી ગંગાજીનું સ્નાન ભગવાન વિષ્ણુસ્વરૂપ જેવું તથા વિષ્ણુપદ આપનારું છે.

આ પવિત્ર ગંગાજીનાં સ્નાન કરનાર મનુષ્ય બધી વાસનાઓથી મુક્ત થઈને અતિ વિશાળ વિમાન પર બેસીને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ કરે છે. પોતાના કુળની હજારો પેઢીઓને નર્કથી ઉગારી લે છે.

જે મનુષ્ય ગંગાજીનું માત્ર સ્મરણ કરી લે છે તે જાણે બધા

૫૮

અધ્યાત્મ

પવિત્ર તીર્થોમાં સ્નાન તેમજ બધા પવિત્ર તીર્થોની યાત્રા પણ કરી ચૂક્યો છે.

હું ક્યારે ગંગાજી જઈશ અને મને પાપ નાશ કરનારું દર્શન ક્યારે થશે. આ વિચારમાત્રથી વિષ્ણુનું સ્થાન પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

ગંગાજીનું નામસ્મરણ, તુલસીભક્તિ, ભગવદ્-ભક્તિ ઉપદેશમાં શ્રદ્ધા-આ ત્રણ સંસારનાં દુઃખોથી મુક્ત કરે છે.

જે મનુષ્ય એકવાર પણ પાપ-વાસનાને નિર્મૂળ કરી 'ગંગા' આ બે અક્ષરોનું ઉચ્ચારણ કરે છે તે બધા પાપોથી મુક્ત થઈને વિષ્ણુલોકને પ્રાપ્ત કરે છે.

જે વ્યક્તિ બાર કોસ ગંગાજીના ક્ષેત્રમાં વિચરણ કરે છે, તે બધાં પાપોથી મુક્ત થઈને સૂર્યલોકને પ્રાપ્ત કરે છે.

સંસારના કલ્યાણની ભાવનામાં રત રહેતા લિંગરૂપી શંકર પણ હંમેશાં ગંગાજીની સેવામાં રહે છે, તો તેવા ગંગાજીનો મહિમા શી રીતે વર્ણવી શકાય ? પતિતપાવની ગંગાજી સમાન અન્ય કોઈ તીર્થ નથી.

જેવી રીતે બધા તારાઓમાં ચન્દ્રમા, વર્ષોમાં બ્રહ્મણ, સમુદ્રમાં ક્ષીરસાગર શ્રેષ્ઠ છે, તેવી રીતે બધાં તીર્થોમાં ગંગાજી શ્રેષ્ઠ છે.

ગંગાજીનું એક નામ છે પાપારણ્યદાવાનલ અર્થાત્ પાપના સમૂહરૂપી જંગલને દાવાગ્નિની જેમ નષ્ટ કરવાવાળી આ ગંગાજી સંસારની આધિ-વ્યાધિઓની હારક છે; તેથી તેનું નિત્ય સેવન કરવું જોઈએ.

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૫૯

ગાયત્રી છંદોની-વેદોની માતા છે અને જહાનવી બધા લોકોની માતા છે. આ બંનેમાં વિષ્ણુની શક્તિ ભરેલી છે. એટલે આ બંને કામનાઓ-ઈચ્છાઓને પૂર્ણ કરવામાં સમાન છે. આ બંને ધર્મ, અર્થ, કામની સિદ્ધિ આપનારી છે, નિરંજન છે, અતિશ્રેષ્ઠ છે. હંમેશાં લોકો પર અનુગ્રહ કરવા તત્પર રહે છે.

મહાસૌભાગ્ય આપનારી ગંગાજી સ્મરણમાત્રથી પાપોને નષ્ટ કરનારી છે, દર્શનથી વિષ્ણુલોકની પ્રાપ્તિ કરવાવાળી તથા આયમનથી વિષ્ણુ સમાન સ્વરૂપ આપવાવાળી છે.

વધારે શું કહેવું ? જે ભાગ્યશાળી મનુષ્ય ઉપર ગંગાજીનું એક બિંદુ પડે છે, તે બધાં પાપોથી મુક્ત થઈને પરમ પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ગંગાજીની કથા વક્તા અને શ્રોતા બંનેને પવિત્ર કરે છે.

સંપાદક શ્રી દયાશંકર દુજો

—અનુવાદ શ્રી રંજનબેન ઠાકર

(ગંગામાહાત્મ્યપ્રસંગ)

અબુ હફ્સને રણમાં સોળ-સત્તર દિવસ પાણી ન મળ્યું. 'નહેરના કિનારે' મૌન બેઠા. ત્યારે અબુ તરાબે પૂછ્યું; તો તેમણે કહ્યું, 'જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા વચ્ચે ખેંચતાણ ચાલે છે. જ્ઞાનનો વિજય થશે તો પાણી પી લઈશ ને જો અલ્લાહ પરની શ્રદ્ધા જીતશે તો પાણી પીધા વગર ચાલતો થઈશ.'

૬૦

અધ્યાત્મ

॥ श्री महाप्रभु चैतन्य ॥

सर्वस्वनो त्याग कर्ता वगर हृदयवल्लभ-प्राणरमण श्रीकृष्णं भजन थर्ष ज नथी शक्तुं. ओटला माटे में सर्वस्वनो त्याग करी संन्यास ग्रहण कर्षो छे. आ मन यंयण पशु जेवुं छे अे आभो वभत स्थिर थर्षने श्री कृष्णना यरणोनी सुभमय, शीतण छायामां बेसीने विश्राम ज करतुं नथी. आभो वभत आमतेम लटक्या करे छे, अेना ताउन माटे में आ दंड धारण कर्षो छे.

१. जे चित्तुपी दर्षणं मार्जन करनार छे, संसारना भयंकर दवाग्निने ओलवनार छे, श्रेयुपी कुमुदने माटे यंद्रिकाप्रसार जेवुं छे, विद्यापी वधूनो प्राण छे, आनंदुपी समुद्रनी वृद्धि करनार छे. जे उगले उगले (प्रत्येक पदे) पूर्णामृतना स्वादनी अनुभूति करावनार छे अने अधी रीते आत्माने स्वच्छ करनार छे अेवा श्री कृष्णसंकीर्तननी जय छे.

२. तमे पोताने अनेक नाम आपीने, दरेक नाममां पोतानी शक्ति स्थापित करी छे. तमारां स्मरण माटे तमे कोर्ष समय नक्की कर्षो नथी. छे भगवान, तमारी आवी कृपा छे, छातां मारुं अेवुं दुर्दैव छे के मारा मनमां अनुराग जागतो नथी.

३. पोताने तणभलाथी पण तुच्छ समञ्जने, वृक्षनी जेम पोताने सडनशील रापीने, निराभिमानी थर्षने बीजाने मान आपतां आपतां छंमेशां छरिनुं कीर्तन करवुं जेर्षअे.

४. छे जगदीश, छुं धन, जन, सुंदरी अथवा कविता अे

कोर्षनी कामना नथी करतो. मात्र तुं ईश्वरमां दरेक जन्मे जन्मे मारी अहेतुकी लक्ति बनी रछे.

५. छे नन्दलाव, विषम संसारसागरमां पडेला तमारा किंकर अेवा मने तमारा यरणकमणनी धूण बरोबर समज्जो.

६. तमारुं नाम लेतां ज मारां नेत्रोमांथी आंसुनी धारा प्रवाहित थाय, मारो कंठ गद्गद् वाणीथी रुंधाई जाय अने मारुं शरीर रोमांचित थर्ष जाय अेवो समय क्यारे आवशे ?

७. गोविन्दना विरहमां मारे माटे पण युग जेवडी बनी जाय छे. आंभो वर्षानो धोध बनी जाय छे. आभुं जगत शून्य बनी जाय छे.

८. मने यरणोमां नमेलो जेर्षने ते मने लेटे अथवा पोताना अदर्शनथी मर्मने वीधि ते लंपट मारी साथे लले मने इावे तेवो व्यवहार करे, पण ते ज मारा प्राणनो नाथ छे, बीजे कोर्ष नथी.

—‘शिक्षाष्टक’

‘पूर्णता प्राप्त करवानो मार्ग-दररोज नाना बनवानी कोशिश करो. पद, प्रतिष्ठा, अधिकार छोडी दो.’

॥ હું મટું કે તમે મટો ॥

સૂફીઓ માને છે કે, પ્રેમ સિવાય સત્યનું કોઈ દ્વાર જ નથી પ્રેમી જ પહોંચી શકે છે. જ્ઞાની ભટકી જાય છે કેમકે જાણવું તો સદા ઉપર-ઉપર છે, પ્રેમ જ ભીતર પ્રવેશ કરે છે.

જ્ઞાનની યાવી બહુ દ્વારો ખોલે છે પણ એમાંથી કોઈ અંતર્ગૃહ સુધી નથી જતું. ફક્ત પ્રેમની યાવી જ એ દ્વાર ખોલે છે, જેનું નામ હૃદય છે. પરમાત્મા પરમ હૃદય છે, સંસાર એનો પરિઘ છે, પરમાત્મા એનું કેન્દ્ર છે.

પરમાત્મા પરમ સખા છે, ભક્ત તેનો પ્રેમી છે. ભક્તની પૂરી ગરિમા અનન્ય ભાવ અને એકનિષ્ઠ ભાવ સમર્પણ-શ્રદ્ધામાં. જેના હૃદયમાં સંદેહનો કોઈ તરંગ નથી ઊઠતો. શુદ્ધ હૃદય, શુદ્ધ પ્રેમ.

ધ્યાની બીજાને મિટાવે છે, પ્રેમી પોતાને પ્રેમની ધૂન : બીજો જ બચશે. એ ઘડી આવશે ત્યારે હું જ નહીં રહું. અદ્વૈતના બે માર્ગ : ‘હું મટું કે તમે મટો.’ બંને સાચા. સૂફી-કૃષ્ણભક્ત મીરાં, ચૈતન્ય, ‘મા’ પ્રેમને રસ્તે પહોંચે. એમની ઊંચાઈ બુદ્ધ-મહાવીરથી ઓછી નથી. ધ્યાની-આત્મા, પ્રેમી પરમાત્માને કહે છે.

જલાલુદ્દીન રુમીની પ્રસિદ્ધ કવિતા :

પ્રેમીએ પ્રેમિકાને દ્વારે ટકોરો માર્યો. ‘કોણ !’ પ્રેમીએ કહ્યું ‘હું’ તારો પ્રેમી ! દરવાજો ન ખૂલ્યો. વર્ષો પછી પાછો આવ્યો ટકોરો માર્યો. પૂછાયું ‘કોણ ?’ ઉત્તર મળ્યો ‘હવે તું જ છે’ ને દરવાજો ખૂલી ગયો.

સાર : મટવાનું બંનેને છે, એક બનવા ! પ્રક્રિયા અલગ. ધ્યાની બીજાને ભૂલે, પ્રેમી પોતાને !

—સંકલન

ફેબ્રુઆરી : ૨૦૨૦

૬૩

॥ ઝેન કથા ॥

(અલગારી સાધુ)

એક ઝેનમાર્ગી સાધુ હતા. તેમનું નામ હોતેઈ. પ્રખર વિદ્વાન. પરમ સાધક. પરંતુ તે વખતની પ્રજા મુજબ હોતેઈ મઠમાં રહે નહીં. ઉપદેશ આપે નહીં. શિષ્યો બનાવે નહીં. ચર્ચા-વિવાદ કરે નહીં. તેઓ માત્ર ફર્યા કરે. ખભે કોથળો નાંખીને ગામમાં ફરે. રસ્તે જે મળે તેને કહે : ‘એક યેન આપો.’ શિષ્ય અથવા બીજા લોકો કંટાળીને કહે : ‘આ શું ધંધો માંડ્યો છે ? આ કંઈ ઝેન કહેવાય ? મઠમાં રહો ને !’ હોતેઈ જવાબ આપે નહીં, ખુલાસો કરે નહીં. ફક્ત મળેલા યેનથી ફળ, મીઠાઈ વગેરે ખરીદી રસ્તે જતાં જે બાળકો મળે તેમને વહેંચતો. એકવાર એક પંડિતે તેને પૂછ્યું : ‘ઝેનનો શો અર્થ ?’ હોતેઈએ ખત્મા ઉપર લટકાવેલો થેલો જમીન પર નાંખ્યો. ત્યારે બીજાએ પૂછ્યું : ‘ઝેનમાં શું કરવાનું હોય ?’ હોતેઈએ જમીન પરથી થેલો ઉપાડી ખભે ભેરવ્યો અને ચાલવા માંડ્યો.

—શ્રી નીલરત્ન દેસાઈ

‘Don't speak. Let your work speak.’

૬૪

અધ્યાત્મ